

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 1.

Ljubljana, dne 4. januarja 1929

Leto III.

Pradomovina zimskega sporta

V norveškem Narodnem muzeju visi slika, ki predstavlja nekaj do zob obo-roženih Vikingov, ki s ščiti in s sulicami v rokah spretno balansirajo na smučeh, drseč po zasneženem bregu nizdol. Zra-ven visi novejša slika, ki pol natvno in

humoristično ter pol groteskno kaže Ull-ra in Skado, boga in boginjo smučarjev.

Stari Norvežani so bili tedaj tako na-vezani na smučanje, da so si zanj zami-slili celo lastne bogove, v davnih dobah, ko so bili še pagani. Nemara pa so bili

E. Justin: Smučarka (lesorez)

Indijanci v Kanadi še starejši smučarji kakor Vikingi, zakaj njih smuč — snežni čevlji, kakor jim sami pravijo, so nekakšne lopatom podobne deske, ki po svoji primitivni izdelavi kažejo, da so še starejšega datuma.

Norvežanom gre vsekakor zasluga, da so popularizirali smučarstvo po vsem svetu. Danes se smučarstvo ne goji samo v severnih deželah, kjer je zima za to posebno ugodna, marveč tudi drugod po svetu, kjer zima ni povsem neznan pojem. Smučarje dobite v Italiji in na Francoskem, zlasti v alpskih predelih teh dežel, ter celo v Španiji, kjer so Pireneji zanje pravi eldorado. Navdušeni smučarji so tudi Japonci, ki imajo za ta sport dosti pripravnega terena na sveti gori Fujiyami, ki jo krije večni sneg. Pa ne samo v gorate dežele, nego tudi v nižinske pokrajine so Norvežani zanesli svoj prastari narodni sport. Na Finskem, kjer se iz brezkončne monotone ravnine samo sem pa tja boči kakšen griček, koma tako velik kakor ljubljanski Grad, je pozimi vse na smučeh, staro in mlado.

Kdor je enkrat doživel norveško zimo, je nikoli več ne bo pozabil. Samo doživeti je moči oni hladni lesket nor-

veških vidov, onih v brezkončnost se raztezajočih pogorij in planot, kadar jih obseva zimsko sonce. Vidde bi najtočneje prevedli z »daljavami«. To so posebnost norveške dežele in nimajo primere na svetu. Če se ustaviš visoko gori neke na planotah norveških gora in si nadeneš očala za sneg, tedaj se ti zdi, da je okoli tebe sam blesčeč pesek, vidi se ti, kakor da bi stal sredi valovite puščave in pride ti na misel, da se nemara prav taka vidi neizmerna Sahara, kadar jo oblivajo poslednji žarki zahajajočega sonca. Zares, vidde so kakor Sahara, samo da je tukaj višavje mnogo bolj izrazito. Sipine nadomeščajo tukaj visoki in dolgi gorski hrbti in ko si s trudom prišel na katerega izmed njih, se dviga pred teboj že drugi še večji in tako se stopnjuje vse do veličastnih ledenikov. Ledeniki na Norveškem sicer niso posebno hudi, tudi mnogo jih ni. Prevladujejo precej obla sta in ne preveč strma, a zato tembolj visoka in prostrana pogorja, ki so ustvarjena kakor nalašč za zimski sport. K temu pride še dolga zima, ki pritisne na Norveškem že oktobra in traja do pozne pomladi. To je prava zima z ledom in snegom, ne pa z dežjem in brozgo, kakor je pri nas v navadi.

Brž, ko jih pobeli prvi sneg, norveške gore nenadoma ožive. Trume domačih in inozemskih sportnikov se začno zatekati v raj njihove lepote. Največ je med njimi smučarjev, zakaj smučarstvo smatrajo na Norveškem za kraljevski sport, ki ga cenijo nad vse druge. V njem so si Norvežani na tekmah priborili že nebroj svetovnih rekordov, zlasti spočetka, ko so se takih tekmovalj vsele udeleževali. Zadnja eta, ko so nekajkrat izostali, jim je svet začel takoj očitati, da so bojazljivi in nervozni, da se boje tekmovali na tujem terenu v podnebju, ki ga niso vajeni. Mimo tega so jim očitati še oholost, češ da se nečejo kosati z vsakim tekmečem, pa naj bi bil kate rekoli narodnosti. Tisti, ki pozna Norvežane in njih sport, bo seve te očitke z lahkoto zavrnil.

Zimski sport je na Norveškem nekakšna državna institucija, zamišljen v najidealnejši formi. Zato imajo Norvežani popolnoma prav, da se tekmovalj, ki niso strogo sportnega značaja, marveč služijo včasih vsakovrstni reklami, nočejo udeleževati.

Zimski sport se na Norveškem prične zgodaj, vendar pa so vsa večja

tekmovanja šele januarja in februarja. Svetovno znano je holmenkollensko tekmovalje, ki se navadno vrši koncem februarja. Prirede ga na Holmenkollenbergu v bližini Osla, kjer je napravljena velika skakalnica, za vztrajnostna tekmovalja pa pripravna pot, ki se v neštetihi serpentinah vije s pobočja. Za Norvežane, zlasti pa za prebivalce prestolnice, so dnevi tekmovalj veliki prazniki. Nikdar drugače ni videti teh mirnih in preudarnih ljudi tako razigranih in tako polnih življenja, kakor te slavnostne dni.

Nad temnimi smrekovimi gozdovi, ki obrobajo prostrano planjavo in zamrznjeno jezero, na katerem se gneta na deset tisoče gledalcev, se vzpenja azurno modro nebo. Svetlo rdeče norveške zastave z belo modrimi venci veselo plapolajo v vetru in oživljajo pokrajino, ki ji tisoči in tisoči pisanih sportnih jopičev, ter rdečih, rumenih in zelenih sportnih čepic ustvarjajo še bolj pester značaj. Tekmovalje se prične s fanfarami in mu vselej prisostvuje tudi kralj.

Kralj v norveškem javnem življenju ne igra bogve kakšne vloge. Če Norvežan slučajno govori o kraljevi rodbini, tedaj nedvomno govori le o kraljevem

sinu princu Olafu. To pa ne morda zaradi tega, ker je fant prestolonaslednik — zakaj, kdo ve, če Norveška v desetih letih ne bo republika? — marveč samo

zato, ker je ta podjetni in priljudni mladencič obenem navdušen sportnik. Princ Olaf je že na več tekmovaljih dobro odrezal in kdor pozna Norvežane, bo rad verjel, da te zmage niso bile aranžirane, vnaprej določene, kakor je navada pri jockeyjih. Noben norveški smučar ne bo popustil v tempu in se na umeten način zadrževal pred ciljem samo iz respekta do Njegovega Velikanstva, »ki mora dobiti pokal, ker se tako pač spodobi.«

Mimo teh več ali manj oficijelnih tekmovalj pa so na Norveškem zlasti priljubljeni smučarski izleti v gore in življenje po planinskih kočah in turistovskih hotelih. Na Norveškem ni velikih turistovskih središč, kakor v Švici, na Bavarskem in drugje v Srednji Evropi. Tam je v vsakem lepem kraju navadno en sam hotel za turiste, a ta je opremljen z vsem komfortom. Samo ponekod ob gorskih železnicah so posamezna moderna letovišča za razvajene ljudi.

Med najbolj priljubljene izletne točke štejejo Hallingskarven, ogromni ledenik ob železnici v Bergen in Hardangerjökul, ki nedaleč proč od prvega ponosno dviga svojo belo glavo proti nebu. Najlepše pa je, če se človek umakne vrvenju hotelske publike in se zateče kam v samoto, v planinsko kočjo, kjer se utabori za nekaj tednov, da nemoteno uživa zimske čare norveških gor. Lepo je po dnevi na smučeh drseti preko brezkrainih snežnih poljan, a še lepše je zvečer ob plapolajočem kaminu, ki ne manjka v nobeni koči. Tu je moči doživeti kos prave romantike, ki ni prepojena s sentimentalnostjo, marveč je jedrnata in stvarna — nordijska — a vzhic temu polna fantastičnosti. Če ne drugi, skrbi za romantiko severni sij, ki brž, ko se stemni, zatrepeče na večernem nebu. Včasih je videti krvavo rdeč, kakor strašen požar, včasih pa se zvija nalik ogromni pisani kači po temnem nebu.

Smučanje po norveških gorah je nekaj divnega. Teren je na nekaterih krajih tako ugoden, da včasih drsiš cele četrt ure v dolino, ne da bi se bilo treba poganjati. Spočetka gre polagoma, nato pa čedalje hitreje, dokler z brzino brzovlaka ne pridrviš v dolino. Če pri tem po naključju zabredeš v bližino kakega večjega turistovskega hotela, lahko doživiš prizore, da bi počil od smeha. Tod okoli se namreč prekopičujejo angleški zimski sportniki in tu-

risti, ki se sistematično, s knjigo v rokah, lomijo in zvirajo po smučeh, da bi se naučili posameznih faz tega sporta, ki se zlasti Angležem vidi na moč interesanten.

Da goje Norvežani poleg smučanja še mnogo drugih zimskih sportov, se z ozirom na prirodo te dežele umeje samo po sebi. Zanimiva je zlasti norveška posebnost kjöring s severnimi jeleni. Mesto konja vleče smučarja severni je-

ne; polasti se ga neki nemir, ki ga močj utešiti drugače, kakor da zapusti svojo pisalno mizo in svoj stalni kotiček v kavarni, si naloži smučj na rame in se izgubi v gore. Največji norveški intelektualci so bili obenem tudi sportniki v najidealnejšem pomenu besede. Denimo za primero samo Roalda Amundsena, ki je tako tragično končal v večnem ledu strašnega severa, ali pa Nansena, ki se je po tako uspešnem

KJÖRING S SEVERNIM JELENOM

len, kar pa je zaradi ognjevitenga temperamenta teh živali zelo opasna igra. Na večjih planjavah in zamrznjenih jezerih je v navadi tudi jadrnanje na smučeh. Dva ali trije smučarji drže v rokah, na dolgih drogovih pritrjena jadra, v katera se upira veter, ki jih kakor blisk podi po ledu pred seboj.

Ona harmonija med sportnim in duševnim življenjem, ki je vladala nekdanj na Grškem, je sedaj na novo oživela v norveškem zimskem sportu, ki je tako sport izobražencev, kakor navadnih ljudi.

Ko zablešči prvi sneg na vrhovih gor, se v vsakem Norvežanu nekaj zga-

raziskavanju Arktika posvetil plemenitemu delu za zbliževanje narodov. V vsem delu teh velikih mož se očituje oni taktični duh, ki ga je izobilicil sport v njih značajih. Da je Norveška danes med najnaprednejšimi in najbolj zdravimi državami na svetu, se ima v veliki meri zahvaliti smotrenemu gojenju sporta.

Sile razuma in moč teme

Francoski vojni minister Pavel PAINLEVE je objavil za novo leto članek o mirovni politiki, ki je zajet tako globoko, da smatramo za svojo dolžnost, podati ga v celoti našim čitateljem. — P. Painlevé je po poklicu matematik na Sorbonni. Njegovo znanstveno delo je znano daleč izven Francije. L. 1910. je izdal knjigo o teoriji in praksi letalske tehnike. Painlevé ni le član Instituta, temveč član Akademij znanosti v Stockholmu, Upsali, Bonlogni in Rimu.

Ako se mora Evropa sčasoma organizirati za sodelovanje narodov, ne verujem, da bi bilo to možno potom kratkovidne politike, ki se vleče od dneva do dneva, z vedno na novo oživiljenimi težavami. Mislim, da se mora to sodelovanje inspirirati po širokih smericah, ki ne črpajo svojega izvora in svoje moči samo iz kombinacij materialnih interesov, temveč iz najvišjih kulturnih aspiracij vsakega naroda. Toda nobena teh inspiracij ne presega plemenitosti stanovitnih, junaških prizadevanj, ki vodijo zapadna plemena k resnici. Nobena druga ne vpliva neposredno s svojimi posledicami na obstoj človeka.

Tako oživotvarja znanost v svojem idealnem območju popolno sodelovanje narodov, pri čemer sledijo vsi vsak iz samega sebe istim zakonom in vendar ostane vsak narod zase s tem, da nudi

vsem svojo pomoč in se okorišča po moči vseh drugih. Toda ali nam ta suverena ravnodušnost znanosti do dobrega in do zla, v čemer sta njena veličina in moč — nudi kak odpor proti našim strastem in proti zlorabi sile, čije ustvariteljica je znanost sama? Na istem nakovalu se moreta skovati ščit in oralo, isti radioaparati morejo poslati klic po pomoči, ki bo rešil ladjo iz nevarnosti ali pa signal za napad, ki bo tisočem ljudi uničil življenje na okrvavljeni zemlji. Isto letalo more voziti zdravila, ki ustavijo divjanje epidemije, ali pa bombe, ki razmesarijo nedolžno dečo. «Ko ste bili med zagovorniki, težjega od zraka», mi je pisal nedavno neki inozemski dopisnik, «ste izrazili upanje, da bo aeroplan premagal tudi sovražstvo, danes pa se govori le o zračnih napadih, ki naj bi v nekaj urah uničili cela mesta». Ali je treba zato, ker ne najde znanost sama od sebe sredstev, da bi zmanjšala pogubonosno uporabo svojih odkritij, hvaliti modrost onega kitajskega cesarja, ki je pred 2000 leti, ko je zvedel o iznajdbi smodnika, vso noč premišljal o njenih posledicah, nato pa je dal v ranem jutru usmrtiti iznajditelja, da se ne bi uporabila njegova iznajdba? Čemu naj bo človeku gospodstvo nad planetom, ako naj bi razpadla naša zapadna civilizacija, ki jo smatramo za neuničljivo, po vzgledu Babilona, Aten in Rima, in sicer ne zaradi napada od zunaj, temveč zaradi mednarodnih sovražnosti, ki bi bile izvojevane z boljšim orožjem in bi bile bolj morilske nego so bili oni napadi barbarov?

Znanost je v svojem abstraktnem področju vsemogočna. Tam ne nasprotuje nihče njenim odločitvam. Toda to je ozko ali bolje kljub njeni širini strogo ločeno območje. Ali ne bi bilo možno njene meje tako razširiti, da bi obsegala tudi one probleme, iz katerih se porajajo spori med narodi? Ali je utonija, ako bi jih hoteli nekega dne podrediti obče priznanim metodam, ki bi bile ravno tako racijonalne, kakor

so metode mehanike in kemije? Ne dvomno so temelji mednarodnih strasti pogosto tako komplicirani, da se zdi, kakor da bi hoteli na vsak način kljubovati logičnim zaključkom. Istočasno etniške, gospodarske in socialne prirode so včasih rezultat nasprotujočih si dejstev, ki pa jih je treba spraviti v sklad, kakor n. pr. *vprašanje manjšin, meja, surovin itd.* In če obstojajo še drugi nekoliko umetni problemi, potem so baš ti najopasnejši. Neizbežnim težavam se pridružijo čisto zelo zlobni paraziti. Diplomati stare šole so jih imenovali *«prestizna vprašanja»*. Buseda je sicer izvenela, toda stvar še ni mrtva. *Sovraštvo, užaljena ničemurnost, poželjivost, nezaupanje*, vse to zastrupi vsak spor, vse to sika kakor kače. Kakšna dobrota bi bila, ako bi mogel hladni razum uničiti to kačjo zalego v njenem ledu.

Zato moramo ceniti prizadevanje, ki se izraža v Ženevi na gospodarskem in socialnem področju potom komisij Društva narodov in Mednarodnega urada dela. Upati smemo, da bo prišel čas, ko bodo znali narodi medsebojno na resnično pozitiven način ceniti svoje potrebe, svoja pomožna sredstva in svoj industrijski položaj samo tako, kakor dva trgovca, ki se — čeprav sta medsebojno v procesu — poslužujeta enakega merila in kemik, ki preizkuša rezultate nove sestavine, pa naj bo njegovo odkritje ugodno ali neugodno za industrijo njegove dežele.

Na tem idealnem polju ne bi poznali narodi drugih bojev razen najplemenitejše tekme. Vsak si more izposoditi od drugega nekaj njegovega bogastva, ne da bi mu škodoval. Nasprotno. Sijajna izmenjava, ki istočasno obogati onega, ki da in onega, ki vzame. V tem smislu sta posmatrala pri nas Michelet in Quinet odnošaje med Francijo in Nemčijo, v tem smislu sta imenovala neposredno po vojni l. 1870. velika misleca Francoz Renau in Nemec Strauss svoja naroda *komplementarna* in sta poudarjala, da je njuno sodelovanje neobhodno potrebno za napredek sveta. Ako bi bile vojne izkušnje rodile tak višji nacijonalizem, ki je brat humanizma, potem bi bil rezultat težkih žrtev znosnejši. Slaherni intelektualci, ki se zaveda svoje odgovornosti, mora delati v tem smislu.

Intelektualna elita vsakega naroda ima nedvomno nalogo povzdigovati genija svojega naroda ter odkrivati vse

ustvarjajoče možnosti, vse nuanse čustev in misli, ki karakterizirajo njegovo osebnost med drugimi narodi. Toda intelektualna elita mora izpolniti tudi drugo misljo, globoko razumevanje duše drugih narodov in biti mora v gotovem smislu njen tolmač v lastnem narodu. Dobro vem, da misli neke vrste nacijonalizem, ki obstoja v vseh deželah, da služi svojemu plemenu s tem, da mu zabranjuje stik z inozemstvom in mu vzbuja mnjenje, da poseduje v vseh področjih prednost, ki bi jo zunanji vplivi le zmanjšali. Narod, ki bi se hotel ravnati po teh slabih navadah, *bi se obsodil v nenaravno, smrt, no izolacijo*. Ali ovira globoko poznavanje inozemskega pesnika ljubezen do pesnika našega lastnega jezika? Nasprotno: obogatitev naše domišljije nam dovoljuje njeno boljše umevanje. Ali more učenjak svoje znanstveno področje resnično obvladati, ne da bi poznal bibliografije istega znanstvenega področja pri drugih kulturnih narodih? Z banalnimi, navadnimi manifestacijami se ne morejo strniti duše narodov, ampak z izmenjavo vsega onega, kar je njihova najvišja last. Treba je po Goethejevi besedi razširiti kult nesebičnega ideala ne samo spodaj temveč tem bolj zgoraj, namreč med kralji duha.

Nova znanstvena teorija, ki odpre človeku novo vizijo materije, simfonija, ki apelira na višja čustva množice, more storiti za zblizanje med narodi več nego raznovrstne pacifistične izjave ali srednjevrstne kantate. *V nematerijalnih višinah, ki je njih območje, se morejo vse sile razuma od nepremičnih in ledenih do najbolj impulzivnih in viharjih medsebojno zediniti in se tako orijentirati, da morejo voditi organizatorična stremjenja*. Bil bi otročji optimizem, ako bi kdo veroval, da se jim bo vse to samim in brez boja posrečilo. Toda strnjene v kompaktno skupino in s skupnim stremljenjem se bodo v svoji celoti zaperstavile silam teme.

A. J. Star.

Usodna pomota profesorja Halleya

— Ako sta se torej zares odločila iti na pot, vama ne bom več nasprotoval, je dejal profesor Halley in se obrnil k mladeniču, ki je sedel v njegovem laboratoriju.

— Sicer pa nam itak ne preostaja drugega. Eden od nas mora iti na pot in vidva sta nedvomno najsposobnejša, da sestavita potem točno poročilo, je pristavil.

— Tudi jaz mislim tako, je rekel z nasmehom Hale Mc Laren, profesorjev prijatelj in učenec, ki mu je pomagal pri delu in pri njegovih odkritjih.

— Toda... kaj pravi Shirley... ona hoče z menoj, je dejal z žalostnimi očmi.

— Po mojem mnenju naj bi šla, ako že hoče, je odgovoril Halley počasi in nadaljeval:

— Veste, da ljubim svojo hčer bolj nego vas in dobro vem, da bi ne mogla biti nikdar več srečna, ako se ne vrnete in se izgubite kakor naši poskusni zajčki. Mislim, da gre zato rajša z vami navzlic vsem nevarnostim.

— Toda jaz se bom vrnil. Saj vendar vemo, zakaj se ni posrečil naš prvi poskus. Ko so živalice pristale na površju bogvedi katerega planeta, so se razbežale in jih nismo mogli zaslediti z našimi aparati. Vi pa ste lahko uverjeni, da ne bom storil kaj takega, je odvrnil Hale Mc Laren z odločnim glasom.

— Kljub vsemu je možno, da se ne vrneta. Shirley je odraslo dekle. Poklical jo bom ter ji še enkrat razložil vse nevarnosti ekspedicije. Ako vas bo hotela vseeno spremljati, potem pa naj gre z vami v božjem imenu.

Stopil je k telefonu in po par minutah je stala Shirley pred njima.

— Koga bomo pa danes pokopali? je vprašala veselo.

— Nikar se ne šali! Poklicali smo te, da ti naštejemo še enkrat nevarnosti, ki te čakajo, ako greš z menoj na to pot. Odprto povedano, jaz ne želim, da greš, toda tvoj oče misli drugače, je dejal Mc Laren nekoliko vznejevoljen.

— Seveda grem. Mar misliš, da bi rada videla, kako mi boš ušel s kakšno atomsko lepoticco? Ne, moj dragi, tako ne bo šlo!

— Prosim te, stvar je resna! je rekel Mc Laren in jo peljal v kot skoraj prazne sobe ter odstranil zastor, ki je

zakrival množino električnih aparatov in stikalnic. V sredi je stal velikanski stekleni zvon na čudno prozorni zeleni podlagi. Zvon je bil tako velik, da bi mogel pokriti dve do tri osebe. Podlaga je bila priključena z žicami na celo vrsto aparatov za visoko napetost ter je stala na cilindrih, ki so se mogli mehanično vzdigniti ali pogrezniti, tako da so mogli predmete pod steklenim zvonom, ki je visel neodvisno nad tem aparatom, položiti ali pa odstraniti.

— V par minutah bomo pričeli z eksperimentom, je izjavil Mc Laren, čigar glas je bil zelo nežen, ko se je ozrl na Shirley. — Tvoj oče ti bo sedaj naštel nevarnosti in če boš potem še hotela iti z menoj, se ne bom več branil.

Profesor Halley je pričel z običajnim predavateljskim glasom:

— Kakor veš, se trudiva oba, da bi odkrila končnoveljavno sestavino materije. Dasiravno vemo o tem toliko kolikor preje, vendar so najina raziskavanja odprla zelo zanimive in dragoocene perspektive.

Pri uporabi kozmičnih žarkov, čijih valovna dolžina je neskončno manjša od vseh drugih, se je nama posrečila ugotovitev, da elektroni niso napolnjeni samo negativno, kakor je dosedaj znano splošno učila, temveč da ta polnitev obstoja dejanski iz snovi, ki je tako neskončno majhna, da je nemogoče dokazati njen obstoj s starejšimi metodami. Pri našem delu sva odkrila novo lastnost kozmičnih žarkov, namreč njihovo sposobnost, da morejo, ogromno ojačeni, poljubno povečati ali zmanjšati vsako snov, ne da bi spremenili njene oblike. Do sedaj nisva našla nobene meje in misliva, da je ta lastnost neskončna.

Po našem mnenju je možno sedaj najti rešitev zagoneetke vsemirja. Ako se nama posreči dokaz, da je elektron vsemirje zase z lastnim življenjem, potem moremo iz tega sklepati, da sta podvsemirje — pod nami in nadvsemirje — nad nami le člana verige, ki se razteza v neskončnost.

Profesor Halley se je oddahnil. Njegov asistent je bil ves navdušen in Mca njegove hčere so žarela, ko je gledala na svojega zaročenca.

— V podvsemirje smo poslali stote, kozarce, denar in vsakovrstne stvari. Marsika, smo dobili nazaj. Če pa smo poslah v ta skrivnostni svet zajčke ali morske prasičke, se niso več vrnili. Hlaie meni, da so se razbežali iz območja naših žarkov. Morda ima prav, morda pa so se živalice ponesrečile. Seda, noče iti sam. Nevarno je, mogoče strašno, toda če hočeš iti z njim, idi, ako hočeš. Star sem in ne bom več dolgo živel, toda ti lahko greš — v službi znanosti.

Po kratkem odmoru je rekla Shirley odločno:

— Jaz grem.

Profesor je za trenutek pogledal oba, nato se je obrnil in potegnil za ročaj, ki je prestavil zeleno ploščo na tla. Mc Laren in Shirley sta stopila nanjo. Plošča se je počasi dvigala in ju položila pod stekleni zvon.

Profesor je stopil na kontrolno stojalo in zaklical:

— Srečno pot! Čez pol ure vaju bom zopet videl.

— Na svidenje! sta zaklicala oba.

Nato je pričel delovati električni tok, ki je žvižgajoč napolnil sobo s svojim brnenjem. Steklena cevi so zažarele. Ozon je napolnil zrak. Treskajoč so skakale iskre visoke napetosti iz tečaja na tečaj! En pritisk in generator je zapel svojo žvižgajočo pesem.

Medtem ko je profesor priključeval in izključeval toke, se je stekleni zvon počasi polnil s temno vijoličasto svetlobo, ki je risala okoli obeh postav magične kolobarje. Potem se je svetloba osredotočila na zeleni plošči in je skoraj popolnoma objela obe postavi, ki sta postajali vedno manjši. Aparati so brneli in človeka v zvonu sta bila že silno majhna. Kmalu sta imela le še par centimetrov sredi morja vijoličastih žarkov. Profesor je ustavil generator.

Dekle in njen zaročenec sta se premaknila v sredo zelene plošče. Tu je ležal majcen prašek premoga, viden jedva skozi mikroskop, toda oba sta ga dobro videla, kajti govorila sta o njem in kazala na tla.

Zopet je profesor odprl pot skrivnostnim žarkom in obe mali postavi sta popolnoma izginili. Vznemirjen je opazoval profesor svoje aparate. Po preteku določenega časa je ustavil motor. Položil je svojo uro na mizo: deset minut po četrti uri ju mora privedi nazaj. Nervozno je hodil od stene do ste-

ne. Nato se je ustavil in gledal na zvon, v katerem je bilo majhno svetlo in na enem od njih sta bila njegova hči in njegov prijatelj. Nova misel se je rodila v njegovi glavi: morda so v onem nepoznanem svetu nevarni stvori, ki se morata z njimi boriti hlaie in Shirley. Morda je zareče soince ali planet brez zrakar. Pogledal je na uro. Skoraj je minulo pol ure. Samo se par minut, se par sekund — in spustil je tok. Vijoličasta svetloba je napolnjevala zvon. Obrnil je tok v nasprotno smer. Nato je stopil pred zvon, da bi opazoval, kako se vračata potnika nazaj na ta svet. Čez par minut je tenek oblaček plaval okoli mesta, kjer je ležal prašek premoga. Oblaček se je pričel razkrajati v neštete točke, ki so postajale vedno večje in so kazale roke in noge. Kmalu je mogel razločiti človeku podobne oblike: ženske in moške, ki so tekale okoli in so bile očitno zelo preplašene.

Profesor je bil ves začuden in je pustil, da so oblike naraščale. Ni se premaknil, dokler se zvon ni tako napolnil, da je pretila nevarnost, da se razpoči. Zaprl je tok in spustil na tla zeleno ploščo. Nekaj človeških postav je skočilo s plošče in tekalo po sobi! Profesor je vznemirjen iskal Halea in Shirley, ko se je nenadoma izločila iz množice postava in z globokim poklonom vprašala:

— Kje smo?

Njen glas je bil tenek in je slišal cvrčanju žuželke. Jezik je bil težko razumljiv, vendar pa je bil angleški.

— Na Zemlji ste, je odgovoril profesor avtomatično.

Njegov odgovor je napravil velik vtis. Vsi ti majhni ljudje so pričeli veselo vzklikati. Mnogi so popadali od samega veselja na tla. Oblečeni so bili v prozorne, kratke oblekice, ki so segale do kolen in so bile prepasane. Moški in ženske so bili skoraj enako oblečeni, toda poseben nakit je ločil spole. Njihov vodja je nagovoril množico:

— Ali slišite? Mi svečeniki smo vam govorili: Kdor bo veroval, bo odrešen in bo prišel na Zemljo, kjer se pretakata med in mleko. Slišali ste glas angela. Med grmenjem vam je naznanil, da pridete na Zemljo, kajti vaša vera je globoka.

Nekdo je pričel peti himno in vsi so zapeli za njim.

Profesor Hallev je vprašal svečenika:

— Odkod pa ste prišli?

— Prebivalci smo Elektronu, mesta, ki sta ga tako imenovala naša vzvišena prva voditelja Hael in Shuerroloy, ki sta prišla mlada na naš planet pred nešteti aoni pred mnogimi milijoni let, kakor se pravi v geološkem časoslovju.

— Kako vesta za ime naše Zemlje?

— Ostalo nam je od generacije do generacije. Bilo je napisano po naših svetiščih, po naših stebrih in naši proroki so nam sporočili blagovest. Že od davnih časov nam je znano, da je Zemlja domovina sreče, nebeški raj. Že naš vzvišeni praoče je skupno s svojo ženo hrepenel vedno po zemlji. Čeprav je bil še mlad in dasiravno je bil tedaj naš planet šele v razvoju z milim podnebjem in s čudovitimi sadovi.

— Pravite, da sta prišla Hael in Shirley na vaš planet pred mnogimi, mnogimi leti? Ali planet takrat še ni bil obljuden?

— Bilo je na njem mnogo divjih zverin, groznih po velikosti in silnih po moči, toda naš praoče jih je premagal in njegovi otroci so si osvojili ves Elektron. Mi njegovi potomci, smo ohranili tradicijo in jezik, njegovo vero in njegovo veliko obljubo.

— Veliko obljubo?

— Veliko obljubo sta nam dala Hael in Shuerroloy. Rekla sta, da bo nekoč prišel v naše vseмирje velik čarodej, mogočen angel, ki nas bo peljal na Zemljo. Bilo nam je zapovedano, da moramo čakati na kraju, kjer sta se Hael in Shuerroloy prvič prikazala, dokler ne bo prišel angel, ki sta ga imenovala Kozmik-žarek. Storili smo, kakor nam je bilo ukazano, in velika obljuba je izpolnjena.

Žalostno jim je rekel Halley:

— Jaz sem oče Shirley in jaz sem ju poslal na vaš svet.

In njegovi vnuki so padli pred njim na kolena in ga poveljevali.

Profesor Haelley je bil v kočljivem položaju in bi ga bili skoraj obdožili umora, ker so domnevali, da je eksperimentiral s svojo hčerko in z njenim zaroblencem ter ju usmrtil s svojimi kozmičnimi žarki. Vrh vsega je delala velike težave priseljeniška oblast, ki pa je po prijaznih razgovorih odnehala. Elektroniki so bili povečani v normalne ljudi ter se po zadnjih poročilih zelo trudijo, da postanejo vredni nove civilizacije.

Profesor Halley je podal avtorju te zgodbe obširno poročilo o poteku te zadeve. Profesor je izjavil:

— Sam sem kriv pomote, kajti prezrl sem važno točko. Medtem ko je dognano, da je podvsemirje popolnoma enako našemu svetu in da je njegov sistem analogen našemu sistemu, sem prezrl dejstvo, da je z velikansko razliko po veličini v zvezi tudi velikanska razlika po času. Zemlja potrebuje eno leto za svojo pot okrog Sonca. Elektron pa obkroži svojo osrednjo točko milijonkrat v eni sekundi, toda vsaka obkrožitve je enaka enemu letu. Preden sem zaprl trepalnice, sta Hael in Shirley živela, se ljubila in umrla in isto so doživeli v istem času že mnogi njuni otroci. Za nje je bilo popolnoma naravno, za nas pa je nedoumno kratko.

Profesor je gledal s solznimi očmi skozi okno.

Kakor pravijo, so zaprašeni vsi njegovi aparati, toda hočejo ga imeti na univerzi do njegove smrti. Star je že in njegova postava je tragična. Dolgo pač ne bo več hodil po Zemlji. **lp.**

Najdragocenejša snov

«Deset funtov radija, prosim. Evo, vam čeka na 320 milijonov dolarjev (18 milijard Din).»

Take besede se bodo morda čule že tisoč let — če bo seveda takrat radija v izobilici in če bo obdržal današnje ceno. Danes nihče ne govori tako. Zakaj ves svet premore jedva 29 gramov radija, nič več ko za pol naprtnika, in zato je razumljivo, da je danes radij najdragocenejša snov na svetu. En

gram ga velja kakih 70.000 dolarjev (4 milijone Din), pol naprtnika radija je torej vredno 2 milijona dolarjev ali 112 milijonov dinarjev. Ves ta radij je v rokah raznih zdravilišč, bolnic, medicinskih institutov itd.

V primeri z radijem je platina upravičeno vredna kovina — čeprav je osemkrat dražja od zlata — en gram je velja kakor 4 dolarje, 225 Din. In pri tem je radij celo padeel v ceni: pred letom dni

je stal en gram 120.000 dolarjev (6,7 milijona dinarjev). Takrat so namreč našli nekaj radija v belgijskem Kongu. Dotelej so dobivali največ radija iz karonitskih nahajališč v ameriški državi Coloradu. V karonitu je nekaj malega kovine urana, a deset milijonov delov urana da jedva 3,3 dela radija. Vzlic temu je pridobivanje iz urana dobičkonosna industrija.

Učinek radija, tako zvano radioaktivnost, je prvi odkril francoski profesor Becquerel; nadaljujoč z raziskovanjem po Becquerelovih navodilih je potem leta 1898. Curiejeva dobila tudi radij iz glinca (Pechblend). Ime radij, t. j. »izžarjujoča snov«, je dobil zaradi jakega radioaktivnega izžarjanja. Iz-

žarjajo se tri vrste žarkov: alfa-žarki, beta-žarki in gama-žarki. Gama-žarki so tako jaki, da z lahkoto prodro 17 in pol centimetra debelo svinčeno ploščo. Radij sam se trajno in naglo razkraja; materijo in energijo oddaja v obliki toplote. A vzlic temu bi trajalo kakih 2500 let, preden bi se kos radija popolnoma razkrojil.

Profesor Becquerel je leta 1901. odkril, da učinkuje radij tudi na človeško in živalsko telo; nosil je namreč s seboj v žepu cevko z radijem, od česar je dobil po životu opekline. Tako se je radij izkazal tudi kot zdravniško sredstvo. Danes služi za zdravljenje oteklín in tvorov, kronične srbečine in raka, ker zamori kaži in lajša bolečine.

Stoletnica Dobrovskega

Slovanski svet začenja letošnje novo leto s spominom na stoletnico smrti Jožefa Dobrovskega. Na čelu jubilejnih priprav stoji Praga, kjer so te dni v narodnem muzeju priredili razstavo njegovih del, rokopisov, spisov in korespondence; češki slavisti pripravljajo nove razprave o življenju in delu slovanskega patriarha, meseca oktobra pa se ima vršiti v Pragi kongres slovanskih filologov, ki naj pokaže uspehe preteklega stoletja na polju slavistike, njeno sedanje stanje in smernice za bodočnost. K temu jubileju se bomo z drugimi vred pridružili pred vsem Slovenci, saj je bil Dobrovsky začetnik onih zvez, ki so se razvijale najprej na jezikoslovnem, potem na literarno-pesniškem, pozneje kulturno-političnem in končno na narodno-gospodarskem polju, dokler niso dozorele do revolucionarno-osvobodilnih pokretov zadnjih desetletij, s katerimi smo si prebili pot v skupno svobodo. Častitljivo ime velikega mojstra se sve-ti kakor danica na obzorju slovanskega prerojenja in tik za njim se blesti ple-jada velikih imen iz prvih časov našega prebujenja, med njimi na prvem mestu ime Kopitarja, ki je bil velikega učitelja najzvestejši učenec.

Kako je prišlo do zveze med tema dvema jezikoslovcema, ki sta položila temelj novemu slovanoznanstvu?

Ob času, ko je v Ljubljani okoli leta 1780. baron Zojs zbiral v svojem

okrogu prijatelje slovenščine in z njimi razreševal vprašanje jezika, slovarja in slovnice (bili so to pred vsem Japelj, Kumerdej in Linhart), so tudi češki učenjaki odkrivali stare arhive in iz njih skušali dokazati upravičenost narodnega jezika, njegovo slavno preteklost in sorodnost z drugimi slovanskimi jeziki. V krogu teh učenjakov (Dobner, Pelcl, Durych, Prochazka itd.) se je pojavil v tem času tudi Jožef Dobrovsky.

Rodil se je v krajih, kjer se je nekdaj razprostirala Velika Morava in južno od nje slovenska Panonija, ki sta postali prva zibelka slovanske kulture, ko sta vanji prinesla blagovest s slovanskimi bukvami v rokah brata Ciril in Metod. A madžarski naval je uničil komaj razvijajoči se slovanski državici in narod je zagnila tema. Ko pa je prišlo novo prebujenje slovanskih narodov, so ravno od tod prihajali mo-gočni glasniki slovanske misli, kakor da se je duh davnih dedov prebujal v njih.

«Menda ne veste, da sem se rodil v Džermetu (l. 1753.), ne daleč od Raba na Ogrskem,» je pisal Dobrovsky Kopitarju takoj v začetku njiju dopisovanja. «Moj oče je bil Čeh, zato ne trobim z Madžari v isti rog.»

Ko je pred sto leti pesniški duh Japelnarja, pesnika «Slave hčere» plaval nad slovanskim svetom in iskal izgubljene kraje in rodove, ki so izginili v tujem morju, ga je pot zanesla tudi

nad rojstno vas Dobrovskega, ki ji je posvetil v III. delu naslednji sonet, dokaz, kako visoko je bilo spoštovano ime velikega učenjaka v slovanskem svetu:

Kdor ljubi narod, ta se rad ustavi
povsod, kjer kraj je slavnega spomina,
v vasi, ki narodu je dala sina,
ob grobu, ki v njem mož počiva v slavi.

Zato se od Beskidov koj pojavi
ob moji poti Donave širina,
ki v nji leži Slovanov zgodovina,
pozabljena zdaj v lastni očetnjavi.

Ob krasnem Vagu vzhiceno veselo
leteli smo do Darmot tam ob Rabi,
prišli v Dobrovskega smo rojstno selo,

Iz naših src nebesom šla je hvala
in kraju, ki ga svet več ne pozabi,
ker zemlja ta moža je tega dala.

Njegov oče je bil dragonski stražmojster. Mlada leta je preživel v Horšovem Tynu, kjer je imel popolnoma nemško vzgojo. Gimnazijo je obiskoval v Nemškem Brodu in v Klatovih, kjer se je zopet priučil češčini. Filozofijo je študiral v Pragi in je vstopil v jezuitski red; čas noviciata je preživel v Brnu. Ko je bil (l. 1773.) jezuitski red razpuščen, je nadaljeval v Pragi bogoslovne nauke. L. 1776. je prišel v hišo grofa Nostica kot privatni učitelj filozofije in matematike. Ostal je v krogu rodoljubnih čeških plemičev do l. 1787., ko je bil posvečen in je postal vicerektor in pozneje rektor generalnega seminarja za Moravo v samostanu Hrdisko pri Olomucu. Ko je bil ta zavod po smrti cesarja Jožefa II. odpravljen, je odšel Dobrovsky zopet v Prago, kjer je našel oporo za svoje znanstveno delovanje v plemskih družinah grofa Černina in Nostica.

Svoje literarno delo je začel Dobrovsky l. 1779. z nemškim spisom o češki literaturi. Kakor Zois in njegov krog, se je boril Dobrovsky proti nenaravnim jezikovnim novotarijam, ki so jih uvajali slabi pisatelji proti duhu narodnega jezika. Vkljub svoji nemški vzgoji je Dobrovsky poznal narodni jezik; že v teologiji se je zanimal za orientalske jezike, pri čemer ga je prijatelj V. F. Durvch opozoril na staroslovenski prevod svetega pisma. S tem je prišel Dobrovsky na še nerazorano polje slavistike, začel je proučevati vprašanje glagolice in cirilice staroslovenskega

ne in sorodnih slovanskih jezikov. Za vse to mu je manjkalo virov, zato je iskal pismenih zvez širom slovanskega sveta.

E. Justin: J. DOBROVSKY (lesorez)

L. 1792. je izdal nemški pisano »Zgodovino češkega jezika in literature«, potem pa je odšel na veliko naučno potovanje na Švedsko, kamor so ob času tridesetletne vojne izginile mnoge važne listine, in v Rusijo, kjer so se po samostanih ohranili stari rokopisi. Njegov duh je čimdalje bolj prodiral v skrivnosti slovanske preteklosti in izredni jezikoslovni talent mu je pomagal razrešiti najtežja vprašanja, s čimer je vsem ki so se takrat pečali z raziskavanjem slovanske zgodovine in literature, — kazal pravo pot. Že po vrnitvi iz Rusije (od l. 1795.) ga je napadala težka duševna bolezen, ki je bila delež njegove ženialnosti. Tako je preživel učeni abé vse življenje kot samostojen učenjak do smrti (6. jan. 1829). Umrl je v Brnu, kjer je pokopan.

Ob času, ko je Dobrovsky polagal temelje slovanoznanstvu, je prišel v Zoisovo hišo Kopitar (roj. 1780.) najprej kot inštruktor, pozneje je postal

Zoisov knjižničar. Zois je imel veliko knjižnico, ki je vsebovala tudi stare slovenske knjige in rokopise, in v njej se je razvijal mladi slovenski jezikoslovec. Istočasno je bil v Zoisovi hiši tudi pesnik Val. Vodnik, ki si je dopisoval z Dobrovskym o raznih jezikovnih vprašanjih. L. 1806. je izdal Dobrovsky «*Slavin*», zbirko razprav iz slovanske zgodovine in literature. Kopitar ga je slavnostno prinesel v Zoisovo hišo. Obenem je napisal za nemški ljubljanski list naslednje:

OZNANILO PRIJATELJEM SLOVANSKE LITERATURE

Gospod abé Dobrovsky iz Prage, — ki celokupno slovansko literaturo z okusom in temeljitostjo obvlada, ki je sam prepotoval vse glavne slovanske pokrajine in z vsemi pismene zveze vzdržuje — je prišel na veliko idejo, da odpomore potrebi, ki jo globoko čutijo vsi prijatelji slovanske literature: ustvaril je slovanskemu narodu, ki se razprostira, kakor je znano, čez polovico Evrope in Azije in se na meji naše kranjske dežele in ob bregovih Jadranskega morja dotika Italije, središče, iz katerega naj bi izhajali na vse strani žarki, ki bi nas seznanjali in sporazumevali. Izdal je časopis pod naslovom: «*SLAVIN*». Poslanica na vse slovanske narode ali doneski za spoznavanje slovanske literature v vseh narečjih. — Vsem prijateljem moremo sporočiti, da je prvih pet zvezkov že pri gospodu knjižničarju Kornu na prodaj. V njih je tudi mnogo zapiskov, ki se tičejo naše domače literature. Pa sel iz Češke želi, da bi prinesel svojemu mojstru tudi kako sporočilo iz Kranjske, zato vabimo naše cenj. rojake, naj pripomorejo s svojimi prispevki k temu važnemu in uspešnemu podjetju.

Od tega časa se začenja korespondenca med Dobrovskym in Kopitarjem, ki sta na ta način razreševala najtežje probleme slovanskega jezika in zgodovine. Učenec je našel svojega moistra in moister pravega učenca. Poln navdušenja piše Kopitar o «velikem moistru», kateremu hoče biti on «mlajši Slavin». «Slovani moramo biti složni», piše Dobrovsky, ki sredi učnih razprav vedno naide časa za pri srčno besedo. Istotake Kopitar v pislih govori o vsem z iskreno prostodušnostjo. Njegov ideal v tem času (l. 1809.) je bil, da bi postal uradnik

v dvorni knjižnici, češ, da avstrijska država «sestoji iz tri četrtine Slovanov, pa ne kaže nikakega zanimanja za Slavica». Ta želja se mu je izpolnila, in ko je odšel na Dunaj, kjer je postal knjižničar v dvorni biblioteki, je ostal v stalni zvezi z Dobrovskym, ki je l. 1814. in 1815. izdal «*Slovanko*» in se pripravljaj na svoje glavno delo o staroslovanskem jeziku. Tako je po večletnem dopisovanju in po osemmesečnem skupnem delu l. 1820. na Dunaju zagledalo l. 1822. beli dan temeljno delo Dobrovskega: «*Institutiones*» staroslovanskega jezika. Po Dobrovskega češki slovnici «*Lehrgebäude der böhm. Sprache*» je napisal tudi naš slovnicař Metelko svojo slovnico «*Lehrgebäude der slov. Sprache*» (1824). Kritičnj duh Dobrovskega je prodril v globine slovanskega jezika, iz zmot in napak preteklosti je razjasnil pravila žive narodne govornice, izpod balasta in fantastične navlake je dvignil pravi narodni jezik in njegove zaklade zakopane v narodovem ustnem sporočilu in starih rokopisih... Na tej podlagi se je moglo razvijati novo umetno narodno slovo. Tako stoji na razdobju starega in novega sveta. Njegovo delo so izpopolnili oni, ki so šli z njim in za njim. Opravičeno je dobil ime «veliki» in časten naslov «patrijarh slavistike». Prešeren ga je klical za pričo v svoji pravdi za upravičenost slovenščine in v vsem slovanskem svetu je razsojala pri sporih njegova beseda. Globoki so bili temelji, ki jih je položil ogromni zgradbi današnje slavistike.

V tistih lepih majskih dneh l. 1918. sem večkrat zašel v tihe ulice onstran Vltave, kjer se stare plemiške palače z dvorci in z vrtovi skrivajo v varno zatišje Petřina in kraljevskih Hradčan. To je praška Malá Strana. Tam blizu Vltave, kjer se je včasih razlivala reka po kanalih med ulice (to so praške Benetke) — stoji mala enonadstropna hišica, krasno delo praškega baroka. To je hišica Dobrovskega. Še sedaj stoji kakor takrat. Tu je delal slavni učenjak. V Pragi take reči spoštujejo. Ozka ulica, lesen mostiček, par dreves, zadaj vrt — tiho bivališče misleca — samotarja. In zdelo se mi je, kot da mi je prišel nasproti v svojem rujavem plašču, tiha misel na licih, nasmeh na ustnih in v čelu poteza ženialnosti, ki treutno prehaja skoraj v izraz blaz

nosti. Tiho kakor senca je šel mimo. Nisem bil sam. Prihajalo je tja več samotnih sprehajalcev, zamišljenih, pričakujočih. Pogledali smo se mimogrede in smo se razumeli. To je bila tista pomlad l. 1918., ko so se sanje uresničevale in se je vsa preteklost kazala v čudovito jasni luči. Takrat se mi je zdela tista hišica kakor oživiljena. Vse okoli nje je še staro in neizpremenjeno kakor je bilo, ko je hodil on todi. Na koncu ulice se je čulo šumenje Vltave. V bližini se dvigajo samostanske stene malteških vitezov, častitljive patricijske hiše, nizke cerkve in tam više plemiške palače: Lobkovici, Kinski, Nostici itd. Tudi Mozart je hodil tod, zlagal «Dona Juana» in keglal za kra-

tek čas. Stoletje je prešlo. Takrat prve sanje — danes svetovni boj, takrat prvo iskanje sorodnih misli in besedi — danes mogočna skupina, zares hitro smo vzrastli. In vendar: najlepši so bili oni začetki, kakor ostanejo najlepši spomini na prva leta. Od tod so šle vezi v staro Ljubljano, v Zoisovo hišo. Eno, edino v Ljubljani. Namesto dveh hiš stojita danes dva naroda... Tako smo vzrastli... In našo rast je krepila veda, iz katere je rastla zavest. Iz tistih malih začetkov je danes ogromna znanstvena zgradba, ki je več ne obvlada sila enega človeka. Vse to je ustvaril tihi abé samotar, ki je verjel v novo silo slovanskega duha.

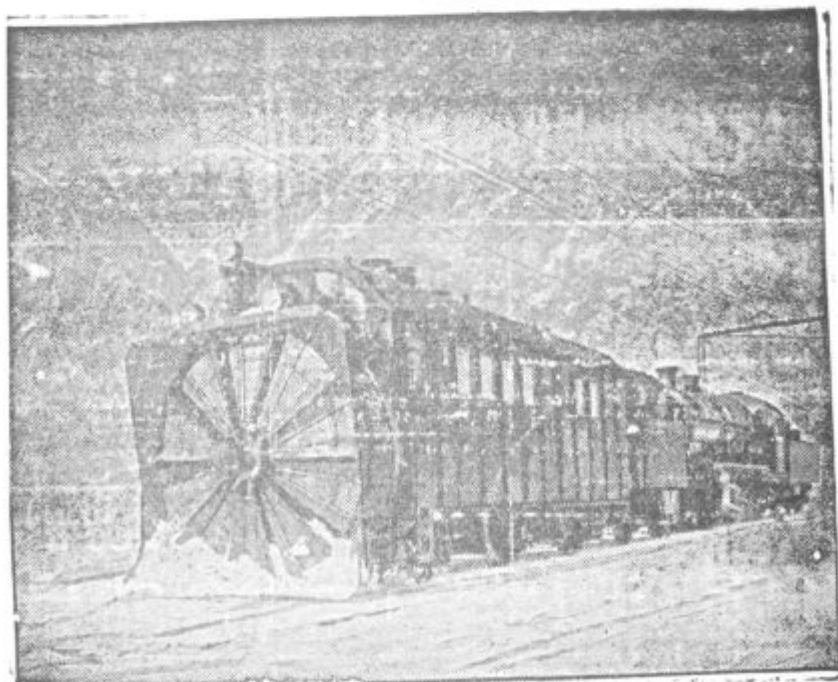
V. Šr.

Veliki snežni plug gotthardske železnice

Sneg je v mnogih pokrajinah vsega upoštevanja vredna prometna ovira, ki prizadeva zlasti gorskim železnicam mnogo nepravil in ogromne izdatke. Pogostoma se je že moral baš zaradi velikih snežnih zametov po cele dneve prekiniti ves promet, ker uprave niso imele na razpolago zadostno učinkovitih sredstev za odstranitev snega in

ledu. — Šele proti koncu XIX. stoletja so v Ameriki na pacifiških progah upeljali posebne velike *snežne odmetalne stroje* na parni pogon, ki so v primerih zelo visokega snega pomagali odstranjevati to oviro s prog.

Naša slika pa predstavlja veliki parni snežni odmetalnik na znani gotthardski železnici v Švici, ki vodi po pokrajini,

kjer je skoraj vsako zimno izredno mnogo snega. Mnogokrat ga zapade po gotovih, višje lezečih progovnih odsekih tudi preko 3 metre na visoko, tako da lokomotive z njihovimi malimi snežnimi orali ne morejo nikakor dalje. Tudi plugi na lastnih kolesih so se izkazali kot nezadostno sredstvo. Uprava gottthardske proge se je dolga leta posluževala v sličnih primerih cele armade na brzo roko najetih delavcev, ki so sicer progo očistili snega, toda stroški za to delo so bili zelo veliki, odstranjevanje snega pa je tudi trajalo mnogo časa in s tem oviralo redni promet. Zato se je uprava odločila za nakup omenjenega snežnega odmetalnika, ki ji ga je dobavila znana nemška lokomotivska tvrdka Henschel v Kassiu. Po elektrifikaciji švicarskih železnic in seveda tudi gottthardske proge je seveda ostalo kot nekaka rezerva za vse nepredvidene slučaje po kurilnicah po nekoliko parnih lokomotiv, ki jih porabljajo tudi za potiskanje odmetalnikov po progi, ker so v tem oziru parne lokomotive vedno bolj pripravne kakor električne. Zategadelj je opaziti tudi na sliki parno lokomotivo, kako potiska veliki odmetalnik pred seboj.

Kako deluje snežni odmetalnik?

Pri malem snegu zadošča za odmetavanje snega navadni mali lokomotivski snežni plug, kakor ga pozimi opazimo tudi na naših strojih. Pri večjem snegu uporabljajo železnice večje plugge, ki teko na lastnih kolesih in zadošča za odmetavanje snega do skoraj poldruga metra višine. Navedena orala so prirejena bodisi za potiskanje pred lokomotivo, ali pa tako, da jih večja, s plugom opremljena lokomotiva vleče za seboj. Veliki snežni odmetalnik pa se vedno namesti pred potiska'ni stroj, ker zahteva tako njegova konstrukcija in delovanje. Z njim se da odstraniti s proge tudi nad 3 metre visok sneg, pa bilo da je sveže zapadel ali da je že stisnjen. Brzina potiskanja je odvisna od kakovosti snega, položaja proge, snežne višine itd.

Na sliki se dobro opazi veliko snežno kolo, ki mu je poverjena glavna naloga pri odstranjevanju snega. Pri odmetalniku, kakor ga ima gottthardska železnica se da predmetno kolo sukati v obe smeri, kar je važno z ozirom na pozemlje, kamor pa se odstrani sneg s proge. Za pogon velikega čelnega kole-

sa služi posebni parni stroj, ki je namješčen v notranjosti voza in ima okoli 700 konjskih sil. S pomočjo posebne prevodne naprave obrača ta stroj kolo z preko 140 obrati na minuto, kar zadošča, da odletava zagrabljeni sneg do 30 metrov visoko in 60 m daleč proč od proge. Kolo samo je sestavljeno iz 10 votlih cevi stožčaste oblike, ki so na snežni strani razparane in opremljene na obeh straneh razporka z ostrimi jeklenimi noži za rezanje snega. Poleg tega pa je na kolesnem grediju še namontirana velika, gumbasta glava, ki nosi 3—6 jeklenih, okoli 25 cm dolgih rožičkov, ki se najprvo zasade v sneg in ga omehčajo, ako je stisnjen in tako zrahljajo, da ga nato kolesni noži z lahkoto režejo in potisnejo v kolesne cevi. Vsled vrtečega gibanja kolesa ne ostane sneg v kolesu, temveč odletj z veliko silo skozi izmetalno odprtino na prosto. Snežna rezila so na kolesu opremljena tako, da se v primeru, ako se menja smer vrtenja, sama obrnejo v pravo smer in nadaljujejo brez ovire svoje delo. Premier kolesa znaša okoli 3 metre. Vsa naprava je vgrajena v veliko pločevinsko omaro, ki je proti snežni strani odprta, kar je samoočito razumljivo. Obenem pa se da to omaro iz notranjosti voza dvigati in zniževati popolnoma do tira, kar omogoča popolno odstranitev snega s tira.

Odmetalniški voz počiva na dveh gibnih podstavkih, ki imata vsak po tri osovine. Na prvem gibnem podstavku je pritrjena še naprava, ki odstranjuje na počiščeni progi tudi ves na tri primrznjen led, kar je velike važnosti.

Ali so bili doseženi z odmetalniki ugodni uspehi?

Kakor sledi iz popisa, snežni odmetalnik ni preveč enostavno orodje. Vzdrževanje cele naprave zahteva mnogo pazljivosti, da je voz vedno za delo pripravljen. In vendar kažejo računi, da so se dosegli z odmetalniki tako lepi uspehi, da daleko presegajo efekt ročnega dela i po času i po višini izdatkov. Tako je n. pr. pacifiška železnica nekega leta morala zaradi velikanskih snežnih zametov plačati na hitro najtemu delavstvu nad pol milijona dolarjev, nakar si je za v prihodnje nabavila dva parna odmetalnika, ki sta tekom prihodnjih zim izvršila ogromno delo in vendar ni bilo več stroškov kakor 120

tišoč dolarjev. Vsaka moderno misleča železniška uprava, ki ima v svojem delokrogu proge, podvržene po zimi velikim snežnim zametom, bi morala imeti sličen stroj, kakor ga ima gotthardska. V Jugoslaviji bi v tem pogledu prišla v prvi vrsti v poštev liška proga, o kateri čitamo skoraj vsako leto, kako trpi na

njej promet zaradi velikanske množine snega. Kolikor nam je znano, jugoslovenske državne železnice dosedaj nimajo sličnih odmetačnikov. Mogoče pa bodo tudi one v doglednem času nabavile te važne stroje za odstranjevanje snega.

Sodobna Turčija

Današnja Turčija ima z islamom tako malo zveze kakor boljševiška Rusija z grško-orijentalno cerkvijo. Genijalni Kemal paša je uganil, da je enovitost nove Turčije ograjena po dveh činiteljih. Prvič po prastarem protislovju med kristjani, judi in mohamedanci. Resnejši nemiri v preteklosti so se vedno izcimili iz malih nasprotij med kristjani in mohamedanci ali pa iz nesoglasij med judi in mohamedanci. Druga ovira je bila moč, ki so jo imele nad verniki razne verske sekte. Predvsem se ne sme pri tem podcenjevati dervišev, ki so dobili s svojimi pustolovščinami velikanski vpliv na male ljudi.

Dekret, ki je pri moških odstranil fes in pri ženskah pajčolan, je bil mojsterško delo upravnega genija. Zdaj ni več nobenega vidnega znamenja med mohamedanci in nemohamedanci. Če pride do sporov, sodijo sodniki lahko objektivno, ker ni nobena stranka vidno označena. Marsikdo sicer obžaluje, da so izginile črne obleke mohamedank in da nosijo Turkinje nogavice iz svile. Turki pa se pokrivajo z najmodernejšimi klobuki. Ta evropeizacija Turčije pa je največjega pomena za bodočnost države. Mustafa Kemal paša je tudi odpravil meniški red. Plešoči derviši iz Konie ne uprizarjajo več svojih mističnih plesov. Mnogi minareti stoje po cele dneve in noči popolnoma nemi. Islam je izginil kot državna vera.

Te drastične reforme so se seveda v mnogih primerih dale izvesti le nasilno. Sila, ki stoji za Kemalom, se vidi povsod. V prvi vrsti elegantni, leno in dobro oblečeni oficirji, ki nosijo uniforme, da jih lahko zamenjaš z britanskimi vojaki. V mestih kot je n. pr. Konia, ki je veljalo še do nedavnega časa za središče verskega fanatizma, in kjer je konservativni duh še tako močan, da nista prodrla ne fes ne goło lice.

Je Kemal paša izpremenil nekaj mošej v oborožena opazovališča. Tam srečaš tudi na mnogih mestih žične ovire.

Za potovanje v Turčijo pa veljajo danes posebni predpisi. Naj reče Evropa k temu kar hoče, resnica je, da ima danes turška država najboljše organizirano policijo na svetu. Celo turški državljani morajo imeti za vsak izlet potni list in veljavni vizum. Inozemec se tekom 48 ur v Turčiji avtomatično prijavljuje. Javiti se mora poleg tega osebnost na policiji, kar pa opravi lahko tudi vodstvo hotela, v katerem ložira. Za vsak izlet po državi pa mora pritisniti policijski urad v njegov potni list poseben vizum. Za vsak vizum so potrebne tri, včasih tudi pet fotografij. Kdor torej danes potuje v Turčijo in je ne misli kmalu zapustiti, naj si kar naprej preskrbi nekaj tucatov slik če noče, da bo imel pri ogledovanju dežele velike neprijetnosti. Pred tremi leti je potoval pisec teh vrst po Rusiji. Odredbe sovjetske policije so bile v primeri s turškimi predpisi naravnost mile.

Turki so navidez odločeni, da ostane Angora prestolnica njih države na večne čase. Angora je prastara zibel turškega naroda. Važnejše od te resnice pa je to: Angora je na življenje in smrt zvezana z usodo novega režima. Iz Angore se da dekretirati vsakršna novost, ki bi se iz Carigrada ne dala uvesti. Kar se tiče Carigrada pa treba pripomniti, da bo pač vedno ostal posredovalec med Azijo in Evropo, ker pač leži na zemljepisno važni točki. Toda Turčija je azijska država. Mnogo se je na Turškem razpravljalo o zgraditvi nove luke v azijskem predelu Marmarskega morja. Tozadevna akcija je že pokrenjena in ne izvedba ne bo posebno težka. Vse večji problem pa je vprašanje, kaj bo s Smirno. To mesto je bilo v preteklosti največje in najvaž-

nejše turško pristanišče v Mali Aziji. Vendar ni bila na njem toliko interesirana Turčija kot inozemstvo. Požar leta 1923. je mesto skoraj popolnoma uničil. Mesto je še danes prava razvalina, nepopravljeno, nelzgrajeno. Turška vlada ne stori nič, da bi ga obnovila. Najbrže čaka ugodnega trenutka, ko bo Tur-

čija toliko restavrirana, da bodo mogli Turki sami prevzeti trgovino v Smirni v svoje roke.

Z reformami je bil tudi na Turškem velik križ. Prebivalstvo je konservativno in še danes godrnja zoper davke. Verske sekte bi se gotovo takoj uprle, če bi se jim nudila priložnost. Če pa se posreči Kemalu paši ostati na krmilu države vsaj 25 let, bo tradicije konec in nova generacija se bo pojavila na vseh popriščih. Ponovitev starih razmer bo tedaj docela izključena.

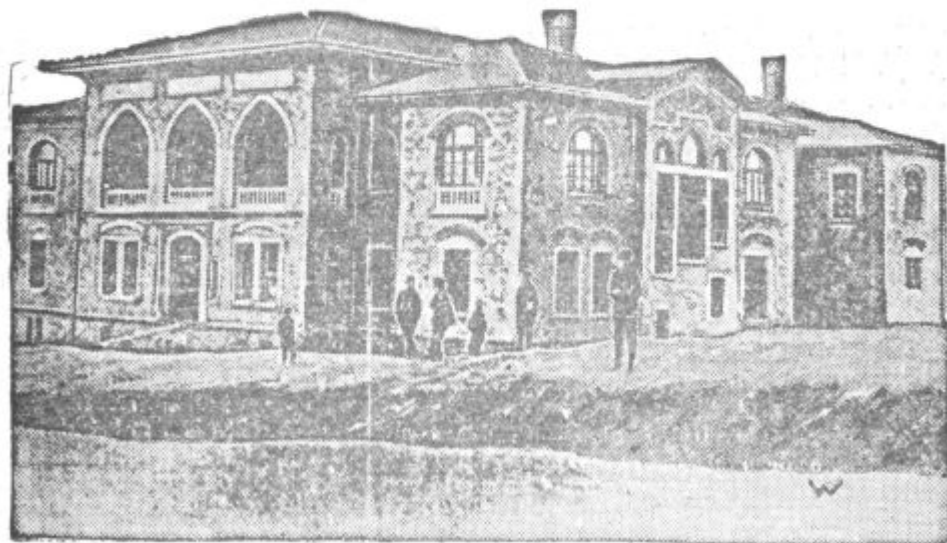
Angora

Peljal sem se v Angoro kakor napravi otrok prvi korak v življenje: pripravljen sem bil na vse, kar me utegne doleteti. V stari Turčiji nisem videl nič pitoresknega, izvzamem seveda stare ceste in ulice ter vrvež prodajalcev. Angora pa me je na prvi pogled presenetila. Našel sem več hotelov, stanovanje sem najel blizu postaje. Pogled z okna na kolodvor je bil naravnost očarljiv. Ne smem pa zamolčati, da je življenje v Turčiji zelo drago. Angora prednjači tudi v draginji drugim krajem.

Postaja leži nekoliko pred pravim mestom. Od nje tja do hotelskega dela drži lepa cesta, ki se sčasoma lahko razvije v divno avenijo. Vladna poslopja stoje večinoma v bližini postaje. Nekatere izmed teh stavb so izvrstno zgrajene. Opaža pa se, da imajo pri teb

MUSTAFA KEMAL PASHA

NOVI PARLAMENT V ANGORI

stavbah v veliki meri zasluge Nemci, ki so jih zidali. Novi nemški stavbni slog srečaš danes skoro v vsakem večjem mestu. Nova prestolnica raste iz kupa starih razvalin. Hiše se zidajo iz

gafo že same na sebi rušiti stare bajte in koče.

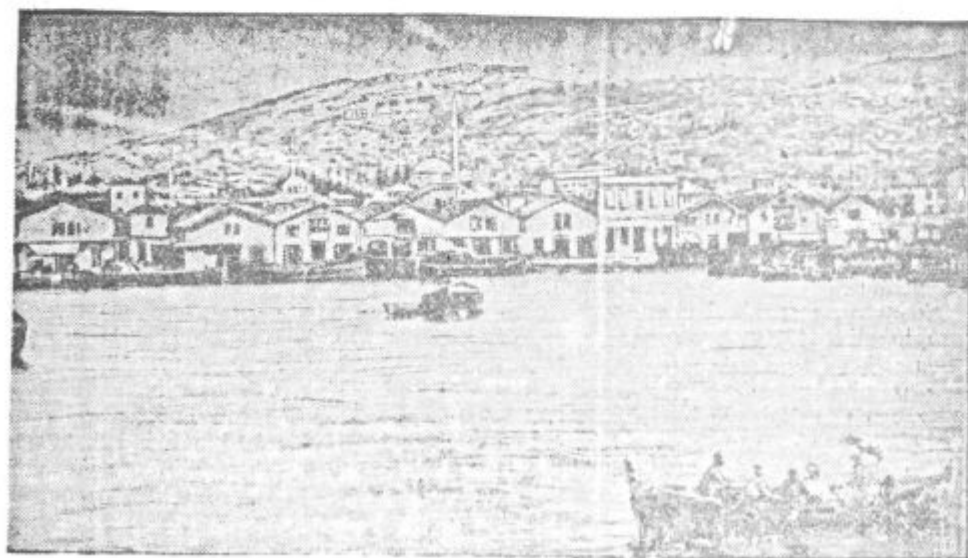
Grad Stare Angore stoji na največjem izmed treh gričev, o katerem gre govorica, da je bil svojčas vulkan. Dva

TLAKOVANJE IN MODERNIZACIJA ANGORSKIH ULIC

železnega betona. Opeka se žge v moderni tovarni, ki leži kakih pet km od prestolnice na poti v kraj Haidar paša. Skozi mesto teko nove ceste, ki poma-

glavna hribčka deli rečica Sakarija. Odtod lahko namah presodiš, kje je bila nekoč Ankyra, ki je približno istovelna s Staro Angoro. Grič je strmo od-

POGLED NA SMIRNO

sekan proti severovzhodu. Doseči se ne da izlepa in izlahka. Grad sam je opasan s tremi zidovi, ki so izborno ohranjeni. Kar je na njih razpadlo, so stavbniki restavrirali. Znotraj teh zidov leži staro turško mesto, ki kaže še danes mnogo lepote. Tu in tam naletiš na fragmente antičnih stebrov iz marmorja. Mnogo kipov pa je razbila dečad, ki se je prej brez nadzorstva podila tod okoli. Razgled s tega griča je diven. Oko ti seže daleč tja do angorskih predmestij s krasnimi vrtnimi nasadi, ki jih zakriva v dalji prah avtomobilov. Štirje visoki jambori opomnijo potnika, da je bil ta kraj nekoč pač star, da se pa danes naglo modernizira. Tu se namreč stekajo žice, ki posredujejo radiograme.

Med najstarejše in najdragocenejše stare spomenike Angore spadajo ostanki Avgustovega templja in božinjne Rome. Tu so imeli prvi kristjani svoje molilnice. V 16. stoletju jih je pokrila mošeja Hadži Bajran. Danes gnezdiyo na njeni strehi štorcklje.

Če ostaneš delj časa v Angori, boš imel kmalu priliko spoznati anatolskega kmeta. Po pustih pašnikih angorske okolice se pasejo črede ovac in koz. Ti pašniki niso sočni. Mrzla sapa brije čez nje. Imel sem priliko videti, kako se je nekega dne vlekla čez te puste poljane tri kilometre dolga čreda drobnice, za katero je korakal samo en pastir. Zgodilo se je, da je ovca na poti vrgla mladiča, pastir pa se ni niti zmenil zanj; pustil ga je enostavno ležati na pašniku.

V okolici Angore je zemlja zelo pušta. Tla so apnenčasta in dajejo slabe žetve. Anatolski kmet še vedno orje z voli, včasih tudi z bivoli in z lesenim plugom. Če pa ima v hlevu poleg goveda še konja, ga kratkoma vpreže kar poleg vola. Zgodí pa se celo, da vleče plug kamela, čeprav ni veljod vsakdanj prikazen v okolju angorskega mesta.

Šli smo na sprehod v angorsko okolico in smo doživeli, da nas je zalotil silen peščen vihar, ki je bil vse popoldne potuhnjen, na večer pa je izbruhnil z vso silo. Nebo je hipoma potemnelo, obzorje se je približalo, da bi ga lahko dosegel z roko, videti je bilo le par metrov pred seboj. Poiskali smo zavetje in smo pokrili glave z obleko. Kakih dvajset minut je divjal vihar. Tri ure potem pa je še ležal gost oblak nad

namí in bilo nam je, kakor da nas pokriva neprodorna londonska megla.

Po planinah je le malo cest. Vendar so pota takšna, da se avtomobili lahko pridrsajo naprej po njih — izvzemši zimske mesece in spomladanski čas, ko so tla spolzka. Spominjam pa se nekega drugega doživljaja. Hoteli smo obiskati Konio, da bi od tam spoznali južni del visoke ravnine. Vožnja z avtomobilom se nam je videla preveč tvegana; sedli smo torej na vlak, a strahote noči, ki smo jo preživeli v vagonu, se ne dajo popisati. Turški vagon sicer izgleda čedno kakor turški hotel, ampak če se na zemljo znižajo sence noči, se potnika poloti strah. Ne pred ljudmi — marveč pred mrčesom.

Konia

Konia je bila ena najvažnejših, če ne celo najvažnejša trdnjava turškega verskega fanatizma v Mali Aziji. Bila je mesto plešočih dervišev. Vpliv teh dervišev je šel daleč čez meje turške države; segal je v najbolj oddaljene dežele, kjer je imel islam svoje vernike.

Walter Hawley opisuje pojav teh fanatikov takole:

Dolgo je vladala med gledalci in poslušalci nekakšna vdana topost, ki ni dala besedi, da bi oživila. Potem so prišli godci. Vstopili so se v krog. Koj nato se je oglasil ropot bobnov. Presekala sta ga žvižg piščali in udarci tamburina. To je bila muzika orijentalških ritmov in pokopališke groze. Oglasili so se tudi trije moški glasovi — med njimi izvrsten tenor, iz katerega je dihala velika strast. Poglavar dervišev, Čelebi efendi, je vstopil dostojanstveno kakor kak azijski knez in za njim je prikorakalo 25 dervišev. Sprevod se je ustavil pred godci. Pet starejših dervišev se je postavilo efendiju ob bok. Iznova se je oglasilo ropotanie bobnov in žvižg piščali. To je bil začetek jadovanja. Zdal so derviši nekaikrat obkrožili prostor kakor mrliči in so se priklanjali Čelebi efendiju in njegovi petorici kakor grobovom. Med plesom se jim je izraz lica neverjetno spremenil. Pogledi so se zdeli kakor izgubljeni, njih duh pa se je zdel zamaknjen. Vrteli so se v vedno hitrejših kolocharlih, enkrat v krogu somerno, enkrat drug mimo drugega. Mednje se je končno vkradel starejši derviš, ki je navidez imel nalogo naziti kako plečejo. Tega je pohvalil, onega pokaral. Ple-

salci so kmalu izgubili zavest, da so med ljudmi. Prišli so v ekstazo. Luč pa je medtem medlela in ugašala in slednjič so se derviši vrteli kakor izgubljene sence. To je bila kuriozna muzika vrtečih se strahov. Bila je podoba, kakor da obviadajo plesalce same stvari, ki jih ni na tem svetu.

Take ceremonije so se vršile v Koniji že od 13. stoletja dalje. Dervišstvo je cvetelo, a tudi odcvelo in danes ga

ni skoraj več. Po nekaterih izročilih so se derviši v pretežni množini izselili v Sirijo, ker so v Kemalovi državi izgubili ugled.

Kemal paša je torej tudi dervišem pristrigel peroti, izpremenil je mošeje v vojašnice, ulice versko fanatičnega mesta pa v bojišče. Stari duh reakcionarstva pa še ni iztrebljen in treba bo še mnogo naporov, da ga bo konec.

Turški listi v arabski in latinski pisavi

Ostanki grških naselbin na ukrajinskem otoku

Na dnjeprskem otoku Berezanu pri Očakovem so izkopali zanimive ostanke iz pradavne dobe. Berezan je danes popolnoma neobljuden, pred kakšnimi 2500 leti pa je igral veliko vlogo v trgovinskih odnosih med Grki in tedanjimi prebivalci Ukrajine. Jonski mornarji so tu ustanovili cvetočo naselbino, pozneje pa so ga obljudili germanski Varjagi. Pripomniti je treba, da

je bil Berezan v starih časih polotok in znatno večji nego danes. Že pred vojno so začeli na njem z izkopavanjem ostankov iz teh časov, a šele lansko leto je mogel profesor Boltenko uspešno nadaljevati ta dela, ki jih je svetovna vojna ustavila. Odkril je cele četrti nekdanje miletske naselbine in svetišče Venere. Posebno dragocene so razne barvane posode in takšne, ki posnemajo ptičje oblike. Iz varjaških časov so odkrili kamenito ploščo s starimi napisi.

Ivan Podržej

Razodetje

Kdo še ni videl človeka, ki se proti svoji volji pripravlja na smrt?

Jaz sem ga videl — in tisti trenutek, ko sem ga bil videl, kako se poslavlja od življenja, ki mu je dalo le pelina za hrano in trnja za ležišče, ki pa je bilo zanj edina sreča in edino upanje, sem zaklel v duši in proklel vse one, ki se bahajo pijani življenskih naslad na mehkih blazinah, odeti v žamet, svilo in škrlat.

Tisti trenutek se mi je zagnusilo vse, kar imenujejo ti ljudje življenje:

bogastvo — razkošje — uživanje — greh — — vse, česar niso zaslužili in česar ne bi smeli imenovati življenje.

Videl sem človeka, ki je umiral, ker ni hotel umreti. Vse na njem in vse v njem se je borilo s smrtjo, ki jo je zaželel vselej, ko je čutil, da je polna mera njegovih bridkosti, ki pa jo je odgnal vselej, ko ga je objela mrzla misel njegove bližine.

Videl sem ga — in na prvi pogled mi je bilo jasno, da je vse, kar hoče in česar noče, le obupen boj s smrtjo.

Celo misli sem bral z njegovega bledosvetlega čela. In te misli so bile strašne. Kakor iskre so švigale med dobrim in slabim, med čednostjo in grehom, med ljubeznijo in sovraštvom. Iskre v vseh bojah — velike in majhne, v kopah in obročih, ki so se vrteli s kozmično hitrostjo.

Njegove oči so begale kakor oči plahе srne, ali pa so zijale, kakor zijajo steklene oči mladega leva v muzeju.

Njegovo telo je sličilo voščnemu telesu svetega asketa, ki sem ga bil videl v eni rimskih cerkva. Tisti svetnik iz voska je mirno ležal pred verniki, človek, ki je umiral, ker ni hotel umreti,

pa se je premikal, kakor se premikajo udje voščnenih teles v panoptiku.

Tisti trenutek, ko sem videl vse to od blizu in z naravnimi očmi, se je zasvetilo v moji duši in spoznal sem skrivnost, ki je do tedaj nisem poznal.

Pred menoj se je razpolovilo bistvo življenja in uvidel sem, kako napačno sem sodil o človeku.

Mislil sem, da je človek pol nebes in pol pekla. Iz te zmesi sem izkočil vse višje misli in bil sem uverjen, da sem izluščil zato zrno resnice, prosto dvomov in težkih slutenj. Razlagal sem svojo modrost znancem in mnogi so mi pritrdjevali. Zavrgel sem vse teorije ter pomiloval učenjake in umetnike, ki zapravljajo življenje s praznim delom. Človek naj se oprime prve bilke v viharju, vse drugo je postranska stvar.

Bil sem človek, ki ne misli na umiranje sredi življenja, med rožami in godbo — —

Tedaj pa sem hipno spoznal skrivnost, ki je ni mogoče razodeti. Ni besede, ki bi vsaj spominjala na čudežno razodetje v tistem trenutku. Vsaka beseda bi bila laž in vsaka razlaga pregreha proti najsvetejšemu, kar je doživel človek v najglobljem dnu svojega srca.

Kdor je kdaj videl od blizu in z naravnimi očmi človeka, ki jemlje slovo od samega sebe, sredi življenja in sredi dela, — kdor je videl za njegovim čelom med nebom in peklom švigajoče iskre in je videl njegov voščeni avtomat, temu ni treba razlage, ker je videl in — razumel vse.

Kdor pa ni videl, ne more razumeti, kajti človek, ki sem ga videl, — to sem jaz in vsi oni, ki so se videli v objemu smrti in so umirali, ker so hoteli živeti.

Te besede v spomin in tole zgodbo za slovo:

Cestar Andrej in njegova nevesta

Pri podružnici sv. Urha je že odzvonilo poldne, cestar Andrej pa je še vedno drsal in strgulil na zavitem klancu pod Rebrom.

Izza oblakov so prisvetili medli žarki zimskega solnca, kot da bi se sramovali sijati na nezasneženo planoto.

— Hupa . . . hupa . . . se je oglašil nad klancem motor in že je zdrvelo navzdol po zmrznjeni cesti tesno ob cestarju brneče kolo.

— Kako, da nisem slišal, kdaj je zvonilo, si je očital Andrej, ko je pogledal na svojo debelo žepno uro.

Pobral je železne grablje in drsalo ter šel navzdol. Počasi, enakomerno, mehanično. Skočil je nerodno čez jarek, opral roke v primrznjenem studencu, sedel na štor in segel po južini.

Kdor bi ga bil videl, ko je sedel takole na štoru, bi se nedvomno čudil, kako je mogoče, da samotari tak fant, močne postave, lepega obraza in bistrih oči tako daleč od sveta na samotni cesti.

— Kam pa, oče? je pozdravil Andrej očanca, ki je krevsal navzgor po klancu s pristno gorjačo v roki.

— Bog daj in blagoslovi! je odzdravil očanec, zamahnil z gorjačo v podobni križi in nadaljeval:

— Doli na sodnijo so me klicali. Saj veš, zaradi tiste nesreče tam pod Jamo. Ti prokleti mobilisti drve kot nori in briga jih cel svet in vse postave, sem dejal. Povezijo človeka, pa jim je toliko, kolikor mesarju za kravo, sem dejal. In gospodje so kar kimali. Vraga, saj si ga videl, stal sem doli pred Brentarjem in govoril s krčmarjem, pa ti je pritreskal, da me je, tako mi duše, kar potegnilo na tla. No, pa zbogom, Drejc, se je poslovil dobrodušni očanec.

— Zbogom, oče! je pozdravil Andrej in odložil prazen lonček v pleteno torbo za štorom. Zvil si je cigareto, jo prižgal z vžigalnikom in spuščal v mrzel zrak modre kolobarje.

Za njegovim hrbtom je zašuštelo. Andrej se je obrnil in vstal.

Po stezici je prihajalo navzdol brhko dekle.

— Kar prestrašil sem se, jo je pozdravil nagačivo Andrej.

Dekle se je glasno zasmejala:

— Jaz pa tebe nič.

Tudi Andrej se je smejal:

— Saj hodiš kot divja koza!

— Pa grem, če ti ni prav! se je odrezalo dekle.

— Beži, beži, Francka, mar misliš zares?

In oba sta se smejala.

Sedla sta na štor in prijetno jima je bilo.

— Kaj pa poldne? Kdo je pozabil zvonit? Ti ali oče?

Dekle se je smejalo.

— Kaj pa praviš? Čuden si, veš. Še poldne ni bilo, pa sem že zvonil! je rekla užaljeno in se odmaknila.

Andrej jo je pritisnil k sebi in rekel:

— Da si prej pri meni, kaj ne? Slišal pa zares nisem.

— Bogve, kaj vse misliš. Samo name.

— Francka?

— Če je pa tako, ga je pogledala v oči.

— Dekle, dekle!

— Povej po pravici!

Andrej jo je objel okoli pasu in rekel:

— Toliko mislim nate, da sploh ne mislim na drugo.

— Na drugo? Kje pa jo imaš?

Andrej se je zasmejal na ves glas.

— Pusti me! se je hotela izmakniti njegovemu objemu.

— Počakaj vendar, da ti povem.

Po klancu navzgor je brenčal zaprt avtomobil.

— Pusti me, ljudje so, je rekla.

— Naj bodo! Rekel sem, da ne mislim na druge stvari. Še na prošnjo ne!

— To pa moraš! se je potolažilo dekle.

— E, Francka, težko je ... Kdaj boš moja?

— Tukaj že ne.

— Kako tukaj?

— Glej ga, glej, nevedneža! Pa praviš, da jaz pozabim.

— Nič nisem pozabil. Saj bova šla drugam.

— Potem bom pa tvoja.

— In sedaj nisi?

Dekle je povesilo oči in sklonilo glavo:

— Saj veš, kaj mislim.

— Oh, Francka, vem, vem.

— Kar prošnjo naredi, pa bo. Ti imaš pravico.

— Ko jih je pa toliko! Še to sem komaj dobil.

— Pa ti si pri prvih. Saj sem brala.

— Francka, Francka, ti ne veš, kako je! Vsi smo invalidi.

Dekle se je stisnilo k njemu:

— Zame?

— Zate, zate vse!

In Andrej jo je objel kakor še nikoli.

— Zdaj pa moram iti, se je oprostila Francka.

— Zbogom, Francka! Jutri pridem pa jaz!

— Jutri?

— Saj je nedelja.

— Kar zažvižgaj! je rekla in že je bila zgoraj v goščavi.

Andrej je stal in gledal za njo dolgo, dolgo ...

Pogledal je na uro in si rekel:

— Še malo, pa bo. Danes je sobota.

Vzel je grablje in drsalo, vrgel čez ramo torbo in šel navzdol po cesti, da razgrabi še kup gramoza na ovinku pred križem.

V mislih na Francko in v skrbi za mater, je bil razgrabil že cel kup, ko je na vrhu klanca pošastno zahupalo in se še bolj pošastno zasvetilo dvoje velikih svetlih oči skozi vlažno meglo.

Brrrrs — je brnelo in sikało.

Andrej je pograbil hitro še drsalo, ki je ležalo preko ceste — in zabrnelo je glasneje, odskočilo in zdrvelo navzdol po klanecu ...

Franc-ka — Je-zus ... je ječalo in se zvijalo sredi ceste, gori s hriba sv. Urha pa je odmeval otožno večerni zvon ... Ej - An - drej - ej - An - drej - ej ...

Usoda odpuščenih kaznencev

Vtisi in izkustva pravosodnega ministra - kaznenca

Naši čitatelji se gotovo še spominjajo afere bivšega saškega ministrskega predsednika in pravosodnega ministra dr. Ericha Zeignerja, ki so ga njegovi politični nasprotniki zapletli v senzacionalen proces in ki ga je sodišče obsodilo na ječo. Dr. Zeigner je po prestani kazni objavil svoje vtise, izmed katerih priobčujemo naslednje:

Strašna monotonija

Zamislimo se, kaj oblikuje človeka in njegovo življenje, dokler je še na svobodi. Razgovarja se s svojimi domačimi, gre na delo in vidi spotoma ljudi, trgovine z njih izložbami, nebo, cvetlice, živali, otroke. Pri svojem delu govori s svojimi tovariši in čita časnike. V nepregledni pestrosti sprejema vtise in ta sprememba povzročuje, da se ga ne polasti čezmerno noben lep in noben slab vtis, kajti že v naslednjem trenutku sledi enemu vtisu drugi. Mogoče živi tudi v erotično seksualni skupnosti z ženo, ima otroke, goji cvetlice, doživlja letne čase, vidi sveže boje in spremenjajoče se oblike. Vse to neprestano draži njegovo življenje, njegov notranji železni organizem se oživlja in njegovi možgani so neprestano na delu.

In vse to prestane na mah. Človek, ki je še včeraj živel sredi življenjskega vrtinca, čigar duševno in telesno življenje je brez vsega tega vobče nemoogoče, sedi naenkrat v majhni celici zaposlen z delom, ki ubija duha sam s seboj v strašni monotoniji. Njegov organizem funkcionira še dalje, toda manjka mu vsaka možnost normalnega odpočitka. Njegovo na delo navajeno telo se mora baviti z navidezno zapo-

slitvijo. Sicer dobi knjige, ki pa na splošno ne odgovarjajo njegovemu duhu. Se le po dolgih tednih dobi pravico, da sme čitati časnike. Prevzame ga topa monotonija in se zakrke. Pojavljajo se motnje duševnega delovanja, halucinacije, prividi. Mali doživljaji njegovega jetništva — pismo od doma, spor s sojetnikom ali uradnikom — so premočni, ker se ne morejo izravnati z drugimi, kakor se to godi zunaj na svobodi. Zato ni čudno, da postane jetnik že po nekaj mesecih popolnoma labilen. Izgubil je ravnovesje. Vse mu je narobe, spori s sojetniki in z uradniki se množijo. Najmanjši povod zadostuje za vznemirjenje vsega zavoda. Tako se n. pr. spominjam noči v Bautzenu: pripravljala se je nevihta. Najmanjše vremenske spremembe delujejo silno na jetnike. Uradniki morajo tekati od celice do celice, miriti jetnike in jim nuditi čaja. Največ samomorilnih poskusov se izvrši med nevihtami. Nedvomno tvori tudi popolna nemožnost seksualne razbremenitve vzrok težkih nervoznih motenj, ki imajo neizbežne posledice. Jetniški zdravnik, sposoben, pameten, človečanski gospod je izrekel svojo sodbo o današnjem načinu prestajanja kazni z besedami: »Ako bi smeli ministrstvu povedati, kar bi morali povedati na podlagi naših poklicnih izkustev, bi mogli samo svetovati, naj se napravi čimprej konec vsemu sedanjemu sistemu.«

Zopet na svobodi ..

Opazujte odpuščenega kaznenca prve dni njegove nove svobode! Prva reakcija na prisilno monotonijo je običajno silna želja sprehoditi se, gibati in si zopet ogledati zrak, cvetlice, narodo. To-

da odpuščeni jetnik mora s strahom doživeti spoznanje, da ne zmore več niti majhnega telesnega navora. Njegove mišice so oslabele, njegova odločnost in volja sta uničeni. V jetnišnici je bil številka brez volje, mladoleten otrok ter je živel brez lastne odgovornosti. Zato je njegova volja oslabila ter si ne upa živeti in delati na lastno odgovornost. Poleg tega napravi zapor in predvsem sramota iz kaznencev samotarje. Ne znajo se več živeti, se izogibajo ljudi in postajajo čudaki. Iz lastnega izkustva vem, kako težko se privadi odpuščeni kaznenc občevanju z ljudmi. Cestni promet, da, celo večje družbe in veliki zlasti visoki prostori ga vznemirjajo. Spominjam se vtisa, ki ga je napravil o name Lipsko, ko sem zapustil ječo. Čutil sem se nesigurnega, posebno pa sem bil vznemirjen zaradi hitrosti cestnega prometa in velikega števila ljudi. Ko sem prisostvoval v Alberthalu plesni prireditvi Pavlovne, nisem mogel slediti njenemu plesu, kajti ljudje, velikost in višina prostorov so me vznemirile. Celotni organizem se je bil namreč privadil prostornini jetniške celice.

Še hujše pa so seveda posledice za delazmožnost odpuščenega kaznenca. V ječi nima človek normalnih možnosti za svoje delo. Kaj pomeni to v današnjem času, ni treba govoriti. Če se posreči kaznencu, da pride v to ali ono racionalizirano podjetje, mora v kratkem uvideti, da so njegove telesne in duševne sile odpovedale. Hitrost dela se je povsod povečala. Delo v tovarnah je postalo nevarnejše, kar dokazujejo vedno višje številke. Mogel bi navesti najmanj deset primerov, ko se mi je po dolgem prizadevanju posrečilo preskrbeti delo tem revežem. Toda že po nekaj dneh so mi sporočili, da so zapustili delo, ker kratkomalo niso mogli vztrajati. In vsi so nedvomno imeli trdno voljo, služiti si kruh s poštenim delom.

V času kazni izvajano »usposabljanje za socialno življenje« rodilo svoje sadove. Možno je, da odpuščeni kaznenc izdrži nekoliko dni, nato pa izgine iz njegovega spomina ječa in velike težave, ki ga obdajajo z vseh strani, mu izpodmikajo tla. In država prične znova s svojim »usposabljanjem«...

O čem razmišljajo živali

Če bi podgano, brihtnega psa in šestletno dete na isti način podvržli preizkušnji o višini njih inteligence, kdo neki bi med njimi najbolje odrezal? Učenjaki doslej take preizkušnje še niso napravili. Toda sijajne zmožnosti nekaterih živalskih vrst, ki so jih te pokazale pri večjih inteligenčnih poizkušnjah, močno kažejo na to, da bi baš otroci nemara slabo odrezali.

Področje, v katerem kakor vse kaže, živali daleč prekašajo človeka, je njih zmožnost, da se iz izkušenj nekaj nauče. Pregovor pravi, da kdor se je opekel, se ognja boji, dasi iz vsakdanjih izkušenj vemo, da ta pregovor pri človeku ne drži, a da natanko velja za vse živali. Dr. Warner, asistent za živalsko psihologijo na columbijski univerzi v New Yorku, je preizkušal inteligenco belih miši, psov, golobov, ščurkov in še nekaterih drugih živali ter dognal, da se iz življenskih izkustev nekaj nauče celo ribe, ki jih ponavadi ne prištevamo med prvorazredne mojstrovine stvarstva.

Neki ovčarski pes — Fellow mu je ime in njegov gospodar je Jakob Herbert iz Detroita — se je tudi moral sprijazniti z Warnerjevo preizkušnjo. Vzlic temu, da je pes star šele 4 leta, je vendar čudovito naglo in pravilno rešil skoro 30 precej težavnih nalog, ki so mu jih zadali. Naloge so zahtevale precejšnjo kombinacijo misli. Sprva so domnevali, da je psu tekom preizkušnje pomagal »misliti« njegov gospodar, ki mu je z rokami dajal različna znamenja. Toda, ko so nato preizkusili psa na samem — gospodar je bil ta čas v sosedni sobi — se je pes v istih nalogah ravno tako dobro izmotal. Tudi tedaj ni odpovedal, ko mu je gospodar ukazal, da mora poslušati na povelja drugih ljudi, ki so bili psu povsem tuji. Pes je n. pr. z lahkoto razločeval cigaretne škatlice od drugih, ki so jih postavili predenj. Gospodar mu je med drugim tudi zabičil, da ne sme pustiti, da bi se kdo dotaknil neke učiteljice. Nato se je te približal gospodar sam in se je skušal dotakniti. Pes ga je brez oklevanja naskočil.

Profesorji in dijaki columbijske univerze so uverjeni, da se je tekom časa v možganskem aparatu tega psa nabrala ogromna množica nekih izvestnih asociacij med predmeti in besednimi zvoki, da je ta pes nekako preživel tisti stadij človeškega življenja, ki ga prežive otroci preden se nauče govoriti. Zanimivo je tudi to, da je bil Fellov tako gibek v obvladanju svojih mišic, da so ga lahko naučili vsakovrstnih še tako kompliciranih kretanj.

Gledalci, ki so bili navzoči pri preizkušanju, so ugotavljali, da bi se najbrže ne našlo mnogo otrok v starosti od 4 do 6 let, ki bi bili zmožni zadane naloge tako točno izvršiti kakor pes.

»Sam,« pravi dr. Warner, »nisem še nikoli preizkušal duševne dovzetnosti otrok, a vzlic temu lahko trdim, da je pes pokazal uprav neprekosljive zmožnosti v tem, da se zna ravnati po pridobljenih izkušnjah, čeprav Fellovu res ne moremo pripisovati, da bi med psi zavzemal kakšno nenavadno visoko inteligenčno stopnjo. Uverjen sem, da bi pri tekmovanju z enako starimi ali celo starejšimi otroki pes gotovo ne ostal zadnji.«

Razen Warnerja so delali poskuse z živalmi še mnogi drugi učenjaki, da bi dognali, kolikšne so njih zmožnosti, ravnati se po izkušnjah. N. Triplett, profesor na učiteljskišči v Cansasu, je skušal dognati, če je močji ribo, tedaj žival, ki je na prilično nizki inteligenčni stopnji, pripraviti do tega, da bi znala krotiti svoje naravno poželenje — apetit — po malih pisančkih. V ta namen je položil v stekleno kadico napolnjeno z vodo, dve ribi. Več mesecev jih je krmil s pisančki, dajal jima je, kolikor sta mogli požreti. Potem pa je kadico s stekleno steno predelil v dve polovici. Sprva sta se ribi neprestano zaletavali v steno, a pozneje se je videlo, kakor da so jih izkušnje polagoma izmodrile, da nista več butali z glavo v steno, za katero so plavali pisančki. Ko je profesor čez nekaj časa steno spet odstranil, ribi sploh nista več zalezovali pisančkov, kakor da sta se navadili krotiti svoje poželenje. Zanimivo je vedeti, da so bili pred tem poskusom učenjaki mnenja, da se ribe vohče ne morejo ničesar naučiti.

Pri nekem drugem poskusu so krmili žabo s ščurki, potem pa so mokri pesek, na katerem je sedela žaba spožili z močno električno baterijo. Na drugi pol baterije so pritrdili tanko bakreno

žico in nanjo nabodli ščurka. Ko je žaba hlastnila po žuželki, je dobila prilično močan električni udarec in je hrošča na moč naglo izbrusila iz ast. To ji je šlo tako do živega, da nesrečna živalica še devet dni nato ni marala nikakršne hrane, a mastnih ščurkov se še devet tednov pozneje ni upala lotiti. Ena sama izkušnja jo je toliko izpametovala.

Pri poskusih, da ugotovi živa sko inteligenco je dr. Warner uporabljal tudi labirinte, ker se mu je zdelo, da mu bo na podlagi teh moči največ ugotoviti. Poskuse je delal na ta način, da je žival spustil v labirint pri enem izmed zunanjih vhodov, a hrano, ki bi si jo naj žival poiskala, je položil nekje v notranjščino labirinta. Za žival je vsekakor precej težavno najti pravo pot, ki pelje do hrane, zakaj od vhoda vodi mimo pravih potov še nešteto slepih stez, v katerih se je kaj lahko izgubiti. Pokazalo se je, da živali spočetka zelo pogosto zablodijo in da poteče mnogo časa, preden najdejo pravo pot. Toda zanimivo je to, da ko so jo enkrat s trudom našle, je nikoli več ne pozabijo. Podgana n. pr. teče po vseh hodnikih, kolikor more hitro in niti za trenutek si ne pomišlja na križiščih, od koder se odcepljajo slepi hodniki. Ker najde pravo pot ponoči ravno tako lahko, kakor podnevi, bi človek dejal, da se pri iskanju zanaša na tip, čigar živčevje je baš pri teh živalih visoko razvito v nogah. Opice in razne vrste ptic, ki so jih preizkusili, so se v labirintu znašle z velikansko težavo, a pozneje so pravo pot ohranile v spominu bolje kot vse druge živali. Morski prašički in ježevci, ki niso baš baklje med inteligentnimi živalmi, so v labirintu spočetka popolnoma odpovedali in je bilo treba poskuse večkrat ponoviti, da je vzlic temu, katere izmed njih našla pot do skrite hrane. Med vsemi preizkušenimi živalmi, so morski prašički in ježevci pokazali najmanjšo inteligenco.

Mnogi ljudje smatrajo deževnika ali glisto za najmanj nadarjeno žival vzlic temu pa se je izkazalo, da se celo ta lahko marsikaj nauči izkušenj. Profesorju Yerkesu, članu harvardske univerze v Ameriki je uspelo navaditi nekega deževnika, da je vselej zavijal na desno, pa na se plazi kamorkoli. To je dosegel s tem da je deževniku s pomočjo baterije, vselej zadal nekaj električnih udarcev, kadar je na poti kanil zaviti proti levi. Isti profesor je tudi do-

gnal, da se morski pajki, potočni raki, želve in ribe z lahkoto iznajdejo v enostavnih labirintih, ki nimajo več ko dva slepa hodnika. Dunajski profesor Šimanski, je tudi pri ščurkih odkril duševne zmožnosti, ki jih ne gre podcenjevati. On je nad prilično velikim ribnikom zgradil labirint brez stranskih sten. Če bi kateri izmed hroščev, ki so plavali v ribniku, zgrešil pravo pot, bi moral brezpogojno utoniti. To pa se je zgodilo le v nekaterih primerih, zakaj hrošči so se čudovito naglo navadili na prave hodnike.

Profesor Warner poroča, da so v Chicagu zgradili tako velik labirint, da so po njem lahko blodili tudi ljudje. V

njem je s poskusi dognal, da otroci in celo starejši ljudje niso mogli v njem najti prave poti nič lažje, kakor podgane v enako zapletenem, samo nekoliko manjšem labirintu.

»Do nedavna,« pravi dr. Warner, »se je v raziskovanju in preizkušanju človeške inteligence zelo malo storilo. Toda sedaj, upamo, zlasti mi na columbijski univerzi, da si bomo v kratkem opremili poseben laboratorij, kjer bomo sistematično preiskuševali inteligenco živali, zlasti opic. Kajti šele tedaj, ko si bomo o živalski inteligenci povsem na jasnem, bodo postale aktualne in tudi zanimive primerjave med živalmi in človekom.

Prof. Fr. M.

Esperanto in esperantizem

Izmed 150 poizkusov, da se ustvari mednarodni jezik, sta uspela le dva: volapük in esperanto. Oba sta se pojavila ob istem času, neodvisno eden od drugega.

Prvi je uresničil idejo mednarodnega jezika nemški katoliški župnik Ivan Martin Schleyer (1831—1912). Bil je filolog, ki je poznal okrog 50 jezikov. Ta plemeniti človek je žrtvoval vse svoje življenje veliki ideji, dati človeštvu lahek pomožni jezik.

Na bazi angleškega jezika je sestavil svoj jezik (volapük: vol = svet, pük = govor, t. j. svetovni jezik). L. 1879. je izdal slovnico in slovar. Doba volapüka obsega 10 let. Ljudje so močno čutili potrebo po mednarodnem pomožnem jeziku ter so se ga hitro oprijeli.

Bil pa je volapük notranje jezikovno nedovršen, težko govorljiv in pomljiv ter brez blaglasja. Zato je ta nepraktični jezik ob pojavu neprimerno lažjega esperanta moral prenehati.

Ustvaritelj esperanta je dr. Lazar Ludovik Zamenhof (15. dec. 1859—14. aprila 1917) iz Bialystoka v sedanji Poljski. Kot človek je bil Zamenhof prožet ljubezni do človeštva. Ta skromni idealist je zapustil svetu zlato oporoko neumornega dela: svoj že med tem izpričan jezik, ki je postal v kratkem enokoppravna lastnina vseh narodov.

Že v mladih letih so Zamenhova zanimala važna vprašanja. Zgodaj že je razmišljal o ideji svetovnega jezika. Z

vso vztrajnostjo se je lotil dela. Videl je prebivalstvo rojstnega mesta ločeno v sovražne tabore. Ruse, Poljake, Nemce, Žide. Skušal je odpraviti to zlo, ki je razdvajalo ljudi.

L. 1878. je imel osnutek gotov, a počakal je še do leta 1887., da s prevajanjem jezika praktično preizkusi in izpili. Ko mlad zdravnik je stavil na tehtnico svoj bodoči poklic, a ideja, ki mu je prešla v telo in kri, ga je povedla preko Rubikona. Neustrašeno in odločno je poslal svojo knjižico v svet, ki so ji do zadnjih let sledile slovnice v 46 jezikih.

Večkrat se omenja moment, da je esperanto kot umetni jezik samovoljno zgrajen in izmišljen. Esperanto je le sestavna enota živih indogermanskih debel (60 odstotkov romanskih, 25 odstotkov germanskih in 15 odstotkov slovanskih), le končnice so praktično zaokrožene in umetno reducirane na minimum potrebe.

Marsikdo navaja otročji izgovor, da mu esperanto ni všeč, ker ni v njem mnogo slovanskega! Ako bi tako govorili vsi narodi za svoj jezik, bi bila sestava slovnice sploh nemogoča. Dr. Zamenhof je pač izbral le ona debela, ki so povprečnemu inteligentu Evrope vsaj kot tuje že poznana. Resnica je ta, da so romanski jeziki prvi pričeli s civilizacijo starega sveta in so kot najstarejši tudi najbolj uglaseni. Pri izbiri debel torej ni smela priti v poštev nobena narodnost — sicer bi jezik ne bil medna-

roden — temveč le praktična uporabljivost. Tako je temelj esperantu romanski, praktičnost germanska in duh slovanski. V mednarodnem občevarju je esperanto živ jezik in se ga kot pomožnega občila poslužujejo že vsi narodi.

Mimogrede je vredno omeniti poizkus reformirati esperanto po projektu Ido (ta sufiks znači v esperantu potomca, torej potomec esperanta).

L. 1900. so se sešli v Parizu odposlanci raznih mednarodnih družb ter so ugotovili, da tvori raznoličnost jezikov nepremostljivo zapreko med narodi. K ustanovljeni »Delegaciji za uvedbo mednarodnega jezika« je takoj pristopilo 310 društev in 1250 univerzitetnih profesorjev, ki so podpisali njen program. Ožji odbor je proučil 16 jezikovnih načrtov ter se soglasno odločil za esperanto s pridržkom nekaterih reform.

Netaktnim potom so hoteli nekateri člani utihotapiti do tedaj še nepoznani osnutek Ido, ki naj bi izvršil omenjeno reformo. Prišlo je do razdora. Reforma ne le ni bila potrebna, temveč tudi ni uspela. Esperanto je to notranjo krizo kmalu prebolel in se s tem celo ojačil. Kot zmagovalec je pokazal svojo boljšo sposobnost, medtem ko je bil Ido prepuščen kratkodobnemu životarenju.

Brez dvoma je esperanto relativno dovršen jezik, t. j.: ne mislimo reči, da bi katera oblika morda ne bila lahko popolnejša, toda vsaka misel in vsako čustvo more najti v njem do največje subtilnosti in finesse točen in jasen izraz in to še krajšim potom kot v drugih jezikih.

Esperanto tudi ni stagniran jezik, temveč se more v smeri jasnosti in lahkote še dalje razvijati. Brez sumnje je do 12krat lažji kakor vsak drug jezik. Med tem ko imajo drugi jeziki po 180 glagolskih oblik, ki dajo pri 100 nepravilnih glagolih 18.000 novih glagolskih oblik, jih ima esperanto le 12, ki popolnoma zadoščajo in se tvorijo pri vseh glagolih enako brez izjeme. Kolika razlika in prištednja časa!

Med tem ko zadostuje Evropecu do 20 lekcij po eno uro učenja za splošno umevanje, je treba drugorodcem za isto delo do 50—60 lekcij. Tolstoj je pisal: »Esperanto je tako lahko umljiv, da sem po prejemu nekaj knjig in brošur v tem jeziku, po dveh urah že mogel popolnoma čitati in lahko vse razumeti.« Duh esperanta je slovanski. K temu je največ priložilo dejstvo,

da so bili prvi esperantski pisci izključno Slovani (Rusi, Poljaki). Zapadni narodi priznavajo, da je to sreča za esperanto, ki je dobil na ta način svobodnejše in prožnejše izražanje ter življensko moč ustvarjanja.

Po svojem naglašanju (na predzadnjem zlogu) in po večini izbranih romanskih debel je prejel esperanto blagozvočnost romanskih jezikov (giblivosť italijanskega in pojoči ton španskega jezika).

Univerzitetni profesor dr. Theodor Fuchs, član Avstrijske akademije znanosti, pravi o etični vrednosti esperanta: »Nacionalni jezik vsakega naroda je plod njegove zgodovinske evolucije. Vse bitke, ki jih je narod vršil, trajno odjeknejo v njega jeziku. A kar je za en narod zmaga, triumf in slava, to je za drugega nesreča in ponižanje. Kdor iskreno deluje za sporazumljenje med narodi, ta se mora poslužiti le neomadeževanega jezika v svrhu sprave in pravega medsebojnega sporazuma.«

Bodočnost bo pokazala moč in veličanstvo esperantske ideje. Ko bodo pregnani zli demoni sovinitizma in zastrupljajoči duhovi sovraštva iz narodnega življenja, bo esperanto dovršil svojo kulturno misijo. Padli bodo zidovi tisočletne mržnje in narodni jeziki bodo zazveneli v harmoničnih akordih ljubezni in sloge.

Z ustvaritvijo mednarodnega pomožnega jezika je nastopila nova doba zbližanja narodov. Esperanto nima namena škoditi in jeziti pot kulturnemu razvoju živih jezikov. On hoče biti le tehnična od pomoč in dobro preizkušeno sredstvo v mednarodnem prometu, veren tolmač, iskren posredovatelj ter odkrit prijatelj v vseh gospodarskih, političnih, socialnih in kulturnih odnošajih med narodi sveta.

V esperantskem pokretu se združuje njega dvoje svrh: praktična in idejna.

Prva omogočuje ljudem najrazličnejših narodnosti, da morejo občevati med seboj. Kjer se več narodov bori za nadvlado svojega jezika, tam bi mogel ta nevtralni jezik služiti kot pomirjujoči element med njimi. Tako služi esperanto ljudem kot sredstvo vzajemnega sporazuma. Nailepšo sliko take vzajemnosti prikazujejo vsakoletni svetovni kongresi, kjer esperantisti na naidejalnejši način občujejo med seboj, izkazujoč si neko posebno naklonjenost in solidarnost. S tem, da skuša esperanto približati lu-

di enega k drugemu kot. sčustvo vzajemnega sporazuma, se najlepše idejno spopolnjuje njega praktična svrha.

Raznovrstna so pač stremjenja, ki združujejo ljudi pod skupno mislijo v številnih nacionalnih društvih, stanovskih in kulturnih. A čim bolj dobiva tako zблиževanje v skupne svrhe mednarodno lice, tem bolj se občuti nujna potreba po mednarodnem občilu.

Devetnajsto stoletje je bila doba nacionalizma: vstajali so narodi in se z večjim ali manjšim uspehom skušali otresti tujega jarma. Doba dvajsetega stoletja je pomednarodila vse materijalne in moralne interese; t. j. doba mednarodnosti in složnega sodelovanja celokupnega človeštva. V harmonični sintezi ublažuje ona nemirne duhove, ki jih je obudila ideja nacionalnosti. Prva potreba in glavni znak vsakega naroda

je njega skupni jezik. Prav tako je nujna potreba mednarodno organiziranega človeštva mednarodni pomožni jezik, čigar vlogo ima dandanes esperanto.

Tako moremo danes govoriti o esperantizmu: stremjenju, širiti širom sveta uporabo nevtralnega svetovnega jezika, ki naj da veliki družini človeštva možnost popolnega sporazumevanja. Njena tendenca nikakor ni raznarodovanje, pobijanje nacionalnega čuta in izpodirvanje kulturnih jezikov. Še manj vsiljevanje v notranje življenje narodov. Želja ustvariteljeva je bila, naj prenehajo narodne in politične, verske in plemske borbe. Zato bodi naše geslo: enakost, bratstvo in svoboda — zna, ki jih je sejal veliki mojster-idealista in ki naj bi obrodila v srcih vsega človeštva bogate sadove. (Glej tudi članke na str. 661, 732 in 763. knjiga 4.)

A. M. Karlinova

Dajaki na Borneu

Dajake iz nižav Bornea — zakaj na obali so v pretežni večini naseljeni Malajci — štejemo med najzanimivejša ljudstva teh predelov. Imajo otožne oči, ki jih radi pripro, kakor da bi na ta način lažje opazovali sobesednika, so močni, ne posebej visoke postave, brez črna je temnorjava, redko imajo jake lične kosti, čvrsto, dobro zobe; ščetinasti lasje brez pleča in včasih nosijo na temenu neko čepčico podobno pokrivalo, pol pleteno, pol tkano. Zelo cenijo tudi zapone iz kosti in školjkovine, ki jih nosijo na zapestju in na gležnju; ščite si krase z lasmi obitih sovražnikov. Čaše za vodo, ki jih izdelujejo iz izluščenih kokosovih orehov, ovratnice in raznovrstne košare izdajajo umetniško spretnost in potrpežljivost, ki bi jih pri tako divjih plemenih ne pričakovali.

Dajaki so pri belih farmarjih zelo priljubljeni, ker so tudi brez nadzorstva zelo marljivi, medtem ko so Malajci pri delu kar malo prizadevni; če obljubijo, da se bodo ta in ta dan vrnili, obljubo točno drže, mimo tega pa dobro poznajo pragozd, bolje ko mi svoj lastni dom. Ne boje se niti borneiskega orangutanga, ki lahko takemu rjavokožnemu

Dajaku z eno kretnjo svojih šap odtrga cel kos mesa s pleč.

Dajaki so znani lovci na glave in eden njihovih rekov veli: »Vzemi svojim sovražnikom toliko glav, kolikor moreš, ali pazi, da pri tem svoje ne izgubiš.« Tudi sicer imajo čudne šege, ki se nam vidijo dvakrat komične; tako so na primer Dajaku jetra in trebuh (kakor Papuancem na Novi Gvineji) in ne srce sedež njegovih čuvstev. Odtod rečenice kakor »ta misel mi je daleč od trebuha«, ali pa »ne vem, kaj misli, toda njegove besede mi trkajo v moj trebuh«. Če Dajak reče, da »nima ničesar v trebuhu«, se to ne nanaša na njegov želodec, nego pomeni, da »nima nič pameti«. »Jetra so me zbolela, ko sem čul, da mi je pogorela koža.« razodeva njegovo bolelost in »moji jetri je konec« pomeni, da si ne ve več pomoči. »Njegova jetra so bogata na delu« znači veliko hvalo in pove, kako je kdo neumoren in marljiv. Če pa komu želi kaj zlega, mu privoščijo s trebuhom in z jetri.

Dajak si gradi kočjo ob bregu reke nad vodo in jo, če le mogoče, skriva med džungelska drevesa. Kakor na Novi Gvineji ob Sentanjskem jezeru so tudi tu kočje zelo dolge stavbe na ko-

leh, razdeljene na toliko in toliko »rod-
binskih prostorov«, kjer vsi ljudje v
svojih posebnih sobah kuhajo, jedo, spe,
žvečijo palmov sad in marno pljujejo;
na straneh so zaklopci, kjer lahko, če
jim preti nevarnost, skočijo v vodo,
zgoraj pa leže na letvah in prečnih tra-
movih ščiti, pušnice in lokovi, kopja,

najprej sam nekoliko iz vsake čaše, da
preveri goste, da palmovo vino ni otro-
vano. Pri Dajakih je zakon, da je treba
gostu postreči z jedajo in pijačo in zato
mu, preden odide, ponudijo plitvo ko-
šaro neskuhanega riža; na vrhu pa leži
na pol v rižu zakopano jajce. To darilo
vzame tujec s seboj.

MLAD

DAJAR

vsakovrstne košare in džungelski za-
kladi.

Če pride belec v njihovo koočo v po-
sete, mu najprej ponudijo pijače. Vsi
njegovi spremljevalci z radovednimi so-
stanovalci in hišnim gospodarjem vred
stvorijo okoli njega krog, na kar mu
prinesejo s palmovim teddyjem napol-
njene čaše; toda hišni gospodar spije

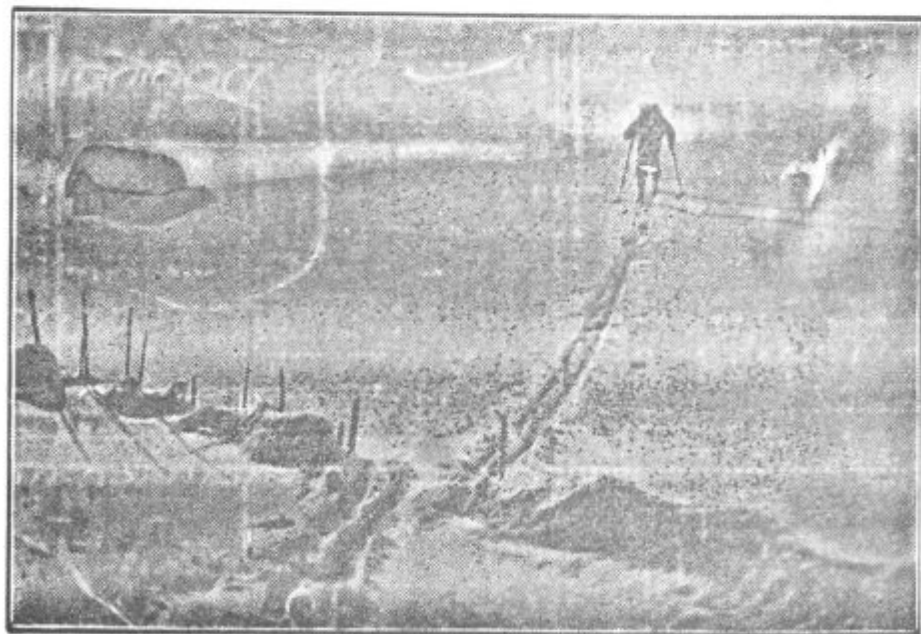
Tudi pri Dajakih je zelo razvita vera
v človeškega tигра. Oni verujejo, da
lahko kdo tudi po naključju postane
človeški tигer, ako je na primer dobil
na ustnice slino takega tигра. Na Cele-
besu si znajo človeški tigrí privzeti tudi
zunanost svinje ali opice, na Javi in
Sumatri jih spoznaš po tem, da nimajo
zgornje ustnice preklane. Ustnice člo-

veškega tigra od žvečenja palmovega listja nikdar ne počrne, nego obdrže svojo naravno rdečo bojo, ker se sok takih ustnic ne prime; tudi je obraz navadno temnejši in jezik nenavadno dolg. Kadar človeški tiger zalezuje človeka, se le-ta nenadoma začuti zmedenega in slabotnega. In ko tiger naposled doseže svojo žrtev, ki se je že prej onesvestila, jo razmesari in požre jetra iz njenega telesa. Nato posamezne kose spet skrbno zloži in obliže s svojim dolgim jezikom, dokler človek ne dobi spet svoje prejšnje podobe. Ko se zbudi iz omotice, niti ne slutí, da nima več jeter, in gre domov, ali ker mu nedostaja organa, brez katerega se ne da živeti, mora v nekaj dneh umreti.

Da spoznajo, ali je kdo človeški tiger, se poslužujejo domačini na Celebesu in tudi nekatera dajška plemena na Borneu naslednjega sredstva: v ponvi segrejejo damarsko smolo, dokler ne zavre, osumljenčevo roko pa zavijejo v liste, tako da ostane prost le sredinec. Le-tega mu za sekundo potisnejo v vrelo smolo, istočasno pa prižgo palmove zvitke na čast nadzemskim in podzemskim bogovom. Nato počakaajo, da se smola na prstu ohladi, in če prst ni opečen, je osumljenec nedolžen.

Dajak v svečani opreml s piščaljo in bojno sekíro s človeškimi lasmi.

ZNAČILNA NORVEŠKA ZIMSKA POKRAJINA (Glej uvodni članek)

O zdravljenju nespečnosti

Nedavno so znanstveniki odkrili nove metode zdravljenja, s katerimi se doseže trdnjše spanje, ki res nekaj zaleže. Dognali so, da postane spanje globlje, ako so spočiti nekateri organi človeškega telesa. Na posebnem medicinskem oddelku čičaške univerze, kjer se slavni profesor dr. Jatsobson že dolgo ukvarja s tem problemom, so mnena, da bo to vprašanje sčasoma postalo za človeško zdravje ravno tako velike važnosti, kakor vprašanje diete. Našli so, da je človeku potrebna čisto posebna vrsta pouka, če hoče doseči v spanju ono idealno mero počitka, ki ga zdravniki imenujejo višjo stopnjo razbremenitve mišičevja. Pacienti prično s tem, da v kaki mirni sobi ležejo na hrbet k počitku. Pozneje jim zdravniki razložo, kako se človek v vsakršnem telesnem položaju popolnoma razbremeniti, uče jih, kako se lahko ognejo vsaki napetosti v mišičevju, ki zelo slabi spanec.

Posledice nočnega duševnega dela

Pri ljudeh, ki ponoči opravljajo kako duševno delo, so nekatere mišice neprestano obremenjene. Nekateri psihologi so postavili teorijo, da je tudi duševno delo odvisno od delovanja mišic. Čeprav ta teorija še ni dokazana, so vendar s poskusi na čičaški univerzi ugotovili, da takrat, ko so očesne mišice in mišice govornih organov popolnoma razbremenjene, popusti tudi intenzivnost razmišljanja, a včasih delovanje možganov v tem primeru popolnoma preneha.

Poskusi kažejo, da je priroda človeku podelila možnost, da lahko delovanje možganov popolnoma izloči. To sposobnost pa je človeku moči doseči samo s temeljitim študijem telesa, njegovega delovanja in reakcij. Študij nazadnje tudi ni tako težak, kakor se vidi na prvi mah, zakaj jasno je, da se človek lahko nauči tudi vseh drugih umetnosti, n. pr. biljarda, golfa, tenisa itd., ki v načelu niso nič lažje. Tudi tu, kjer gre za duševne funkcije, igra razbremenitev mišičevja važno vlogo. Zlasti velja to pri petju, kjer je treba držati mišice v grlu popolnoma razbremenjene, kar morajo seve nadzorovati možgani, ki imajo mimo tega še nalogo

skrbeti za to, da ostanejo povsem svobodne tudi mišice nihalnih organov. Nova veda o razbremenitvi mišičevja bo zaradi tega skoro gotovo našla pot v glasbene šole, kjer se bodo bodoče generacije pevcev na njeni podlagi učile obvladati vse tajne pevske tehnike. Doslej se te moderne metode seve niso uporabljale, zakaj dosedanjí mojstri petja po večini niso ničesar razumeli o načelih psihologije in anatomije, ki igra baš pri petju zelo veliko vlogo.

Tudi sanje so v neki meri odvisne od napetosti v mišičevju in če je ta posebno velika, tedaj se izraža v tem, da človeka «mora tlačiti», kakor pravimo. Mimo tega pa gre pri sanjah tudi za duševno delovanje v obliki fantaziranja. Kakor smo že omenili, pa se to lahko prepreči s popolnim razbremenjenjem mišičevja, s čimer se potemtakem doseže osvežujoče spanje brez sanj. Človek, ki se svojih misli in občutkov tudi v spanju ne more otresti, potrebuje, kakor pravijo, nekaj spanja še vmes, med dnevnim delom. Zategadelj so zdravniki našli več načinov oddiha, ki bi jih za mnoge ljudi kazalo uvesti tekom delovnega časa, zakaj laboratorijski poskusi so pokazali, da se človek, ki jih uporablja, v kratkem času lahko temeljito odpočije.

Razbremenitev mišičevja in nervoznost

Problem razbremenitve mišičevja je tesno zvezan z nervoznostjo in strokovnjak, ki pozna nove metode zdravljenja in ima v njih že nekaj prakse, lahko s sistematičnim opazovanjem dožene mnogo simptomov nervoznosti, ki bi sicer ostali povsem neopaženi. Nervoznost se posebno jasno pokaže tedaj, ako posebna občutja silijo človeka k jok. V tem primeru se nervoznost najlažje dožene. Težje je, če pacient pri tem skuša s silo prikriti notranji nemir, zakaj s tem zdravnik lahko popolnoma prevara in ga ovira pri zdravljenju. Ljudje, ki imajo močno nagubano čelo, ki nervozno prepletao prste in kakor brez cilja begajo okoli, kažejo, da je njih mišičevje pod stalno napetostjo. Za znanost je neprecenljivega pomena, da ume te napetosti tudi objektivno meriti, ker s tem doseže najbolj jasen vpogled v jakost bolezni.

Novi način študija in zdravljenja nervoznosti ter nespečnosti temelje na psiholoških poskusih. Po dosedanjih dognanjih sodeč, bo nekdanj moči mnoge pojave utrujenosti odstraniti s primernim razbremenjenjem mišic, ki jih povzročajo. Ti načini so danes seveda šele v povojih in preteklo bo še mnogo časa, preden bo uspelo doseči popolne in trajne uspehe.

Mnogi ljudje se sicer zavedajo svoje nervoznosti, toda malo jih je med njimi, ki bi mogli dognati simptome te bolezni

in ki bi bili zmožni presoditi, če njih bolezen ni morda v kakšni zvezi z ostalimi organi. Zaradi tega ne vedo, ako poleg razbremenitve mišičevja ne bi morda potrebovali še zdravnika ali celo pomoči kirurga.

Nobeden ne trdi, da razbremenitev mišičevja v vsakem primeru prinese trden, okrepljujoč spanec in da človeka ozdravi nerвозe. Toda, da k temu mnogo pripomore, je sedaj nesporno dognano.

Morski pajki

Čudne živali so to. Pravimo jim pajki, ker so jim po obliki zelo podobni in so prav tako poraščeni z gostejšimi ali redkejšimi dlakami, čeprav so raki. Ker imajo dolge noge, bi mislili, da so tudi tako nagli in gibčni kakor pajki, pa so v resnici silno okorne in počasne živali, da se v tekoči in nemirni vodi niti ne morejo premikati. Zato žive le v mirnih vodah na blatinem ali sipnatem, z algami in drugimi rastlinami poraščenem dnu, kjer se s težavo in strahom skrivajo pred svojimi sovražniki.

Nerodne živali, ki razen svoje strašče zunanosti nimajo drugega orožja, si skrivališča na prav originalen način ustvarijo kar same. Maskirajo se, kakor so se v vojni maskirale topovske baterije. Pticom in drugim živalim je bolj naklonjena in radodarnjša priroda podelila njih okolici podobne oblike in barve, morskim pajkom pa zmožnosti, da se sami prenarede. Apneni, trdi oklep je poln luknjic, bodje in dlak, kjer se lahko priujejo majhni polipi, školjke in polžki ter vzrastejo tudi razne gobe in rastline.

V jadranskih pristaniščih prinese ribiči vsako jutro velike množine morskih pajkov v redko oletenih košarah na trg. Noge so jim tako zapletene in zmedene med seboj, da prodajalci le s težavo ločijo posamezne pajke od drugih. Največ jih pokupijo ubožnejši sloji. Gospodinje kuhanim pajkom stolčejo noge in iztrebijo mrvice mesa, iz bodečega pokrova pa vzamejo rumeni drob in meso ter ga razdele na majhne kosčke. Osoljeno in popoprano meso potresejo s peteršiljem in

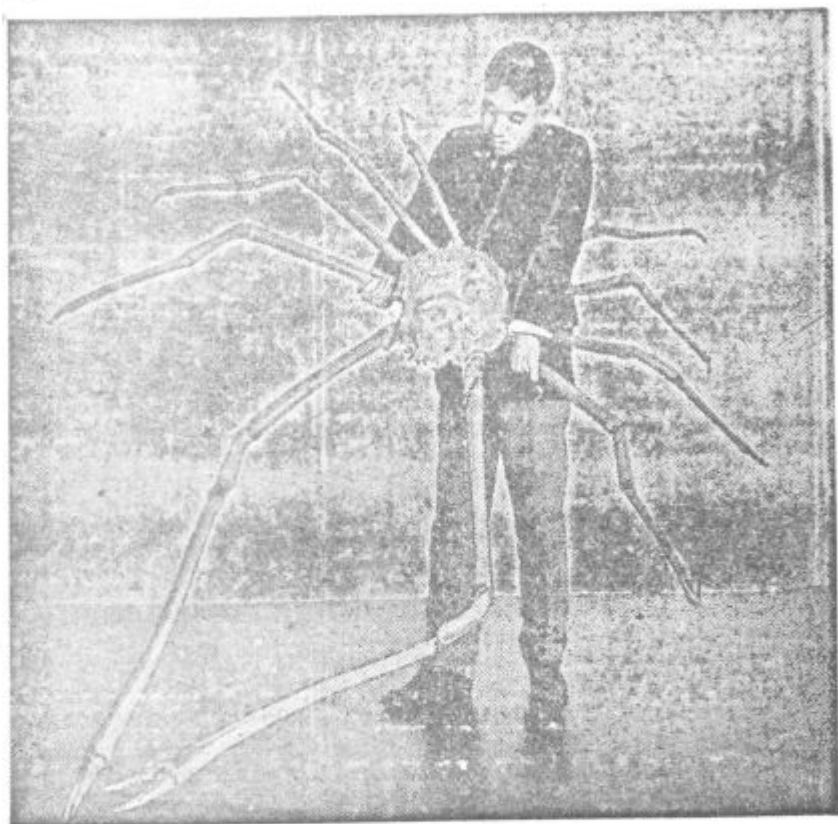
drobtinami, pokapajo z limono ter polijejo z mrzlim oljem ter napolnijo s to mešanico pajkovo lupino — pa je delikatesa gotova. Kuharicam je tudi znano, da za polno lupino le ob polni luni zadostuje meso enega pajka, drugače je pa treba meso dveh. Jed je za res imenitna, zlasti vzbuja žejo po črnem vinu, ki na taki slani in oljnati podlagi tudi ne zaleže tako kmalu.

Starodavni narodi, pred vsem pa kulturni Grki so morskim pajkom pripisovali prav posebne talente. Smatrali so jih za posebno brihtne in celo dovzetne za muziko. Kako morski pajki izražajo svojo muzikalčnost, ker so mutasti, nam ni znano, mogoče so bili pa v starih časih moderni plesniki, ki so jih znali plesati tudi pajki s svojimi slokimi koščenimi nogami, kakoršne so danes pogojni dobri in popolni plesniki. Sliko morskega pajka so nekdanje krasotice nosile na nakitu, celo na grškem denarju je njegova podoba in tudi boginja Diana v Efezu je imela okrog vratu kolije z dolgokrakim, ornamentalnim morskim pajkom. Kot kraljica lovcov in mesečine ali fantovskega solnca, torej prava zaščitnica klasičnih krokarjev, se pač tudi ni branila sladke kapljice z razbeljenih goric svoje domovine.

Da so morski pajki s težkim vinom v nekaki zvezi, nam dokazuje tudi obnašanje japonskega sorodnika našega morskega pajka pri hoji. Ta čudak, ima navado, da pri svojem okornem premikanju po morskem dnu vzdigne zadnji dve nogi in jih rabi za to, da si vzdržuje ravnotežje ter krili z njimi okrog sebe kakor pijanci z rokami.

Na naši sliki vidimo velikanskega morskega pajka, ki živi do 700 m globo ob japonski obali. Naš orjak meri raztegnjen 4 m v premeru, vendar tudi do 5 m niso redki in zaradi svoje velikosti spominjajo na predpotopne pošasti. Grozni so na prvi pogled in človek bi mislil, da so mu nevarni, vendar je pa tudi ta orjak lena neroda, ki

na zraku ne more nositi niti svojega telesa. Neki učenjak pripoveduje, da so mu tako »zver« živo prinesli ribiči, on jo je privezal za nogo z vrstico na čoln. Če je bila voda popolnoma mirna, se je orjaški pajk dostojanstveno sprehajal po dnu, čim pa je potegnila sapica in vznemirila vodo, je giganta premetavalo sem in tja.

Današnja umetniška priloga

nam razse očaka Triglava v vsej njegovi mogočnosti z ledenikom in vrhom severne stene. Original je z Begunjskega vrha posnel g. Egon Planinšek.

«ŽIVLJENJE I SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi: Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za tuzenstvo: ITALIJA četrtno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA mesečno 4 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron, AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Novedno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.